

Publishers' Policy in Selecting the Subject of Printed Books for Children and Young Adults and their Subject Analysis based on the Dewey Decimal Classification in 1981-2021

Razieh Heidari Babarood¹ | Zoya Abam² | Roya Baradar³

1. MLIS., Department of Information Science, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran. E-mail: raziehheidari8@gmail.com
2. Corresponding author, Assistant professor, Department of Information Science, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran. E-mail: zoya.abam@alzahra.ac.ir
3. Associate professor, Department of Information Science, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University Tehran, Iran. E-mail: rbaradar@alzahra.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 12 October 2022

Received in revised form 28
November 2022

Accepted 31 December 2022

Published online 05 January
2022

Keywords:

Dewey Decimal Classification,
Publishing Policy,
Publishing and Publisher,
Children and adolescents' book,
Book's subject,
Grounded Theory

ABSTRACT

Objective: By publishing books on various topics, publishers can increase the richness of their publishing collection. Among the types of publishers, children's and youth book publishers, considering the importance of this era, play a significant role in nurturing and developing the imagination of children and youth and satisfying their sense of curiosity by publishing books in various fields. The purpose of this study is to determine the policy of publishers in selecting the subject of printed books for children and young adults and their subject analysis based on Dewey Decimal Classification (DDC) in 1981-2021.

Methods: It is an applied research, which has been done by a mixed approach, that is the combination of two sets of quantitative and qualitative approaches. In the quantitative approach for the thematic analysis of adolescents, books based on the Dewey Decimal Classification in the period of 1358-1394, a library study method has been used. To study the Subject selecting policy for publishing, of child and adolescent books by publishers, rising from a data approach grounded theory has been used. For the thematic analyze of children and adolescents' books, the list of printed cataloging sheets of the published books of publishers in the National Library and Center for the Intellectual Development of Children and Adolescents were studied. In addition, in order to study the publisher's subject selecting policy, Semi-structured interviews with 12 publishers were conducted together with qualitative textual data analyzing three stages of coding. The results of the topic analysis of children and adolescents' books were analyzed quantitatively by using Excel software.

Results: The results of this research showed that during the period of 1981-2021, the published books in category 890 (category of Persian literature) were the most frequent ones. By reviewing the content of the books, it was revealed that social and religious subjects have been a favored by publishers and subjects in scientific, ethics, education, psychology and reference books were less favored by publishers for publishing. Moreover, the community's choices and favorite subjects were always considered by publishers. The result of the research showed that the factors, that is, subject selection, policy and planning, subject trends, interaction and communication, and attitudes and views points of publishers were effective in choosing the subjects by publishers.

Conclusion: The findings of the study illustrates the status of the publication of children and adolescents' books on various topics over the past three decades. By identifying the factors influencing the publication of children and adolescent books, it helps publishers, while recognizing these factors as well as challenges and limitations, to take steps to improve the status of children and adolescent book publishing and subject variety. The results of the study can help the government and publishers to support the publication of the book for children and adolescents by drawing the status of the publication of the book for children and adolescents and the factors affecting it.

Cite this article: Heidari Babarood1, H., Abam, Z. & Baradar, R. (2022). Publishers' Policy in Selecting the Subject of Printed Books for Children and Young Adults and their Subject Analysis based on Dewey decimal classification in 1981-2021. *Academic Librarianship and Information Research*, 56 (4), 31-52. <http://doi.org/10.22059/jlib.2023.350489.1652>

خطمشی ناشران در انتخاب موضوع کتاب‌های تألیفی چاپی کودکان و نوجوانان و تحلیل موضوعی آنها بر اساس نظام رده‌بندی دهدهی دیویی در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۵۸

راضیه حیدری بابارود^۱ | زویا آبام^۲ | رویا برادر^۳

۱. کارشناسی ارشد، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء(س)، تهران. رایانامه: raziehheidari8@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء(س)، تهران. رایانامه: zoya.abam@alzahra.ac.ir

۳. دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء(س)، تهران رایانامه: rbaradar@alzahra.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: ناشران با انتشار کتاب‌هایی با موضوع‌های متنوع می‌توانند بر غنای مجموعه انتشاراتی خود بیفزایند. در میان انواع ناشران، ناشران کتاب کودک و نوجوان با توجه به اهمیت این دوره سنی، با انتشار کتاب‌هایی در زمینه‌های مختلف نقش بسزایی در پرورش و رشد قوه تخیل کودکان و نوجوانان و ارضای حس کنجکاوی آنها ایفا می‌کنند. هدف پژوهش حاضر واکاوی خطمشی ناشران در انتخاب موضوع کتاب‌های تألیفی چاپی کودکان و نوجوانان و تحلیل موضوعی آنها بر اساس رده‌بندی دهدهی دیویی در سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۵۸ است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی است. این پژوهش با دو رویکرد کمی و کیفی انجام شده است. در رویکرد کمی، به منظور تحلیل موضوعی کتاب‌های کودکان و نوجوانان بر اساس رده‌بندی دهدهی دیویی از روش مشاهده سندی استفاده شده است. به منظور تحلیل خطمشی انتخاب موضوع ناشران کودک و نوجوان از روش نظریه داده‌بنیاد (گراند تئوری) استفاده شده است. برای تحلیل موضوعی کتاب‌های کودکان و نوجوانان، فهرست‌برگه‌های کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران مورد مطالعه، موجود در کتابخانه ملی و کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان مورد مطالعه قرار گرفت. همچنین، به منظور مطالعه خطمشی انتخاب موضوع ناشران، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۲ ناشر انجام شد که داده‌ها در سه مرحله کدگذاری، تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج پژوهش حاضر نشان داد که در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۵۸، ناشران کتاب کودک و نوجوان، در مجموع بیشترین تولید کتاب را در رده موضوعی ۸۹۰ (رده ادبیات فارسی) داشته‌اند و نتایج بررسی محتوای کتاب‌های کودکان و نوجوانان بیانگر آن است که کتاب‌هایی با موضوعات اجتماعی و مذهبی همواره در انتخاب موضوع مورد توجه ناشران بوده است. همچنین نتایج نشان داد که کتاب‌های علمی، اخلاقی، تربیتی، روانشناسی و کتاب‌های مرجع برای انتشار کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. مطابق با یافته‌های پژوهش، اقتضانات جامعه و درخواست‌های مخاطبان در انتخاب موضوع برای نشر کتاب همواره مورد توجه ناشران بوده است. علاوه‌براین، نتایج این پژوهش نشان داد که مقوله‌های انتخاب موضوع، خطمشی و برنامه‌ریزی، گرایش‌های موضوعی، تعامل و ارتباط و نگرش و دیدگاه ناشران از عوامل مؤثر در انتخاب موضوع است.

نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش تصویری از وضعیت نشر کتاب کودک و نوجوان در موضوع‌های مختلف در چهار دهه اخیر را نشان می‌دهد. همچنین نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها، پس از کدگذاری، در قالب مدل پارادایمی قرار گرفته و مدل خطمشی انتخاب موضوع ناشران بر اساس آن شکل گرفته است که این خود می‌تواند تصویری از نشر کتاب کودک و نوجوان در سه دهه اخیر برای تحلیل و برنامه‌ریزی به دست دهد. شناسایی عوامل مؤثر بر نشر کتاب کودک و نوجوان، به ناشران کمک می‌کند تا ضمن شناخت این عوامل و نیز چالش‌ها و محدودیت‌ها، گام‌هایی در جهت بهبود وضعیت نشر کتاب کودک و نوجوان و تنوع موضوعی بردارند.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۹/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۰/۱۵

کلیدواژه‌ها:

ادبیات کودکان و نوجوانان،

موضوع کتاب،

نشر و ناشران، خطمشی نشر،

رده‌بندی دیویی،

نظریه داده‌بنیاد،

نظریه مبنایی

استناد: حیدری بابارود، راضیه؛ آبام، زویا و برادر، رویا (۱۴۰۱). خطمشی ناشران در انتخاب موضوع کتاب‌های تألیفی چاپی کودکان و نوجوانان و تحلیل موضوعی آنها بر

اساس نظام رده‌بندی دهدهی دیویی در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۸۵. *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۵۶ (۴)، ۵۲-۳۱.

<http://doi.org/10.22059/jlib.2023.350489.1652>

کتاب یکی از مهمترین ابزارهای ثبت و انتقال اطلاعات است و به عنوان یک ابزار قدرتمند و فراگیر برای پرورش فکر و استعداد‌های انسان همواره مورد توجه واقع شده است. هر ساله کتاب‌های بسیاری منتشر می‌شود که بخشی از آنها به کودکان و نوجوانان اختصاص دارد. به دلیل وظیفه سنگین ادبیات کودک^۱ در انتقال ارزش‌های ملی، فرهنگی به نسل بعدی، کودکان و آموزش آنها به عنوان یک سیاست ملی قلمداد می‌شود و باید مطابق آن برنامه‌ریزی شود تا حوزه‌های مختلف ادبیات کودکان ایجاد و توسعه داده شود (شاهین^۲، ۲۰۱۲). حوزه کودک و نوجوان در همه جای جهان به عنوان یکی از بخش‌های مهم و اثربخش صنعت نشر هر کشوری نگریسته می‌شود. زیرا کودکان و نوجوانان آینده‌سازان جامعه هستند و در میان رسانه‌ها و منابع مختلف آموزشی، کتاب یکی از ابزارهای مهمی است که می‌تواند به کودک و نوجوان در شناخت جهان و محیط پیرامون و در پاسخ به پرسش‌های وی کمک کند و به شناخت بیشتر او از جهان اطراف یاری نماید. در همین راستا، چاترجی^۳ (۲۰۱۲) بیان می‌کند هدف ادبیات کودکان آماده کردن آنها برای زندگی و کسب تجربیات روزمره برای خوانندگان جوان، تشویق آنها به استفاده از تخیل و داشتن آرزوهایی فراتر رفتن از وراثت خود است که خاستگاه آن مواردی همچون سخت‌کوشی، فضیلت و آموزش‌های ارائه شده توسط این کتاب‌ها به کودکان است. کان^۴ (۲۰۲۳) نیز توضیح می‌دهد که ادبیات نقش ارتقای زندگی معنوی و رشد زیبایی‌شناختی کودکان و شکل دادن به ایدئولوژی آنها را ایفا می‌کند. ادبیات و کتاب‌ها برای دگرگون کردن دانسته‌های افراد و وصل کردن کودکان به بازنمایی‌های واضح از جهان هستی کمک می‌کنند؛ بدین ترتیب، که هم درک و هم احساس را تقویت می‌کنند. با توجه به تربیت اخلاقی و انتقال دانش، این دیدگاه نشان می‌دهد که ادبیات کودک باید یک نظام موضوعی چندگانه باشد. بنا به نقش گسترده کتاب در آموزش و پرورش و تفریح کودکان و نوجوانان، ناشران این کتاب‌ها در مورد انتشار انواع آن به لحاظ موضوعی برنامه‌ریزی می‌نمایند تنوع موضوعی در کتاب‌های کودکان و نوجوانان سبب تشویق و ترغیب کودکان و نوجوانان به مطالعه و ارضای حس کنجکاوی آنان در زمینه‌های مختلف می‌شود و باعث می‌شود به پرسش‌های آنان پاسخ مناسب‌تری داده شود. به علاوه، کودکان و نوجوانان را با زمینه‌های مختلف دانش بشری آشنا کرده و کمک می‌کند تا علایق و استعداد‌های خود را کشف کنند (غیبی‌زاد، ۱۳۸۶).

با توجه به اهمیت تنوع موضوعی، وجود خط‌مشی یا برنامه‌ای برای انتخاب موضوع می‌تواند به ناشران در انتشار هدفمندتر کتاب‌های کودکان و نوجوانان و تناسب آن با نیازهای بالقوه و بالفعل مخاطبان کمک نموده و بهره‌وری نشر را افزایش دهد. این خط‌مشی شالوده‌ای خواهد شد که تقدم‌ها و راهبردها و ساختار سازمانی مؤسسه بر پایه آن رشد خواهند کرد (مرکز نشر لندن و یونسکو، ۱۳۸۴). خط‌مشی‌ها قلمروی که در آن یک تصمیم باید گرفته شود، روشن کرده و اطمینان می‌دهند که این تصمیم، با هدف سازمان سازگار است و سازمان را برای دستیابی به اهداف یاری می‌دهد (رضاییان، ۱۳۷۸). مطالعه خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران می‌تواند به شناسایی مؤلفه‌ها و عوامل مؤثر در انتخاب موضوع توسط هر ناشر منجر شود.

تاکنون پژوهشی جدید در ایران به تحلیل موضوعی کتاب‌های منتشر شده برای کودکان و نوجوانان و مطالعه خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران کودک و نوجوان نپرداخته است و معلوم نیست که ناشران در خط‌مشی انتخاب موضوع خود چه سیاست‌هایی را به کار می‌بندند و چه عواملی در نشر کتاب‌های کودکان و نوجوانان و انتخاب موضوع می‌تواند مؤثر باشد. علاوه بر آن، مشخص نیست در دهه‌های مختلف بعد از انقلاب اسلامی، چه موضوعات و حوزه‌های علمی بر اساس نظام رده‌بندی دهدهی دیویی مورد توجه ناشران قرار گرفته است و چه موضوعاتی کمتر مورد توجه واقع شده است. از میان نظام‌های رده‌بندی، نظام رده‌بندی دهدهی دیویی به عنوان یک نظام رده‌بندی همگانی و جامع مورد استفاده عمومی قرار می‌گیرد. نظام‌های رده‌بندی نه تنها به کتابداران

^۱ منظور از ادبیات کودکان، متون مربوط به کودکان و نوجوانان است.

^۲ Sahin

^۳ Chatterjee

^۴ Kan

کمک می‌کند تا منابع خود را سازماندهی کنند و به کاربران در بازایی منابع کمک می‌کند بلکه می‌تواند به ناشران در شناسایی حوزه‌های موضوعی جهت تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در حوزه نشر کمک کند. نگاهی به فهرست‌های کتابخانه‌ای نشان می‌دهد که بسیاری از کتابخانه‌های کودکان بر اساس نظام رده‌بندی دیویی رده‌بندی شده‌اند و ناشران می‌توانند از طریق آن روند فعالیت در حوزه نشر کتاب کودک و نوجوان را دنبال نموده، موارد پر مخاطب را تعیین نموده و نقاطی که در آن شکاف وجود دارد را شناسایی نموده و بر اساس آن برنامه‌ریزی کنند. پژوهش حاضر از چندین جهت حائز اهمیت و دارای ضرورت است. در این پژوهش سیاست‌ها و راهبردهای ناشران در انتخاب موضوع کتاب کودک و نوجوان شناسایی می‌شود. بدین ترتیب می‌توان شمایی کلی از سیاست حال و گذشته حوزه نشر کودک به دست آورد تا بتوان برای بازنگری‌های آینده برنامه‌ریزی کرد.

علاوه بر آن، شناسایی عوامل تأثیرگذار و معرفی چالش‌ها می‌تواند آمادگی بیشتری برای برنامه‌ریزی جهت تقویت یا مقابله با آنها فراهم کند. همچنین، با تحلیل موضوعی کتاب‌های کودکان و نوجوانان بر اساس رده‌بندی دهدهی دیویی طی ۴۳ سال، می‌توان به شناسایی خلأهای موضوعی پی برد و مشخص کرد که در طول سال‌های مورد مطالعه، ناشران به چه موضوعاتی توجه بیشتر یا کمتر نموده‌اند و دلایل احتمالی آن چیست. پرداختن به مسائلی که در پیوند با حوزه نشر کودک در چارچوب این پژوهش وجود دارد و پاسخ به پرسش‌هایی که آن رابطه مطرح است، می‌تواند به شناسایی سلايق کودکان و نوجوانان در طی دهه‌های مختلف کمک نموده و نیز مشخص کند که تا چه میزان علاقه‌مندی‌های کودکان تحت تأثیر زمان، مقتضیات آن، تحولات اجتماعی، عقیدتی، فناورانه و نظایر آن قرار داشته است. چنین یافته‌هایی می‌تواند اساس برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری حوزه نشر کودک در آینده قرار گیرد و در حکم نقشه راهی برای آینده باشد.

ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

جلالی دیزجی، خادمی حسن‌پور، گلینی مقدم (۱۳۹۹) به بررسی گرایش موضوعی مطالعات غیردرسی اعضای کتابخانه‌های عمومی مناطق ۱۸ و ۱۹ شهر تهران پرداختند. یافته‌ها نشان داد کتاب‌های رده ادبیات (شعر و داستان) با ۳۸/۲۵ درصد و رده زبان با ۳/۵۶ درصد مورد امانت، به ترتیب بیشترین و کمترین مقدار امانت را در کتابخانه عمومی منطقه ۱۸ داشته است. همچنین در کتابخانه عمومی منطقه ۱۹، رده ادبیات (شعر و داستان) با فراوانی ۴۱/۵ درصد امانت، بیشترین و رده زبان با فراوانی ۲/۵۳ درصد کمترین تعداد را به خود اختصاص داده است. علاوه بر آن، در هر دو منطقه دختران کتاب‌های ژانر موضوعی عاشقانه، علمی، طنز، سرگرمی، مذهبی را بیشتر مطالعه می‌کنند و پسران به ترتیب کتاب‌های علمی، طنز و سرگرمی و شعر، ماجراجویانه و جنایی را می‌خوانند.

سپهر و میکائیل زاده (۱۳۹۳) مشکلات نشر نمایشنامه برای کودکان و نوجوانان را از دیدگاه صنعت نشر مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد تیراژ آثار در این زمینه بسیار نازل است. از نظر ناشران، عامل فرهنگی با ۶۴/۶ درصد به عنوان مهمترین عامل نویسندگی نمایشنامه‌های کودک و نوجوان محسوب می‌شود. عامل اقتصادی، با ۶۲/۸ درصد در اولویت بعدی قرار دارد. علاقه به نویسندگی با ۶۱/۹ درصد و علاقه به کارهای آموزشی و اطلاع‌رسانی با ۸/۸ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. برخی از مهمترین دلایل ضعف ادبیات نمایشی کودک و نوجوان عبارت است از: کمی تقاضا از طرف تهیه‌کنندگان تئاتر کودک و نوجوان، کمی تقاضا از سوی مخاطبان، پایین بودن سطح فرهنگ عمومی، گرانی قیمت کتاب، عدم جذب مخاطب، نبود متخصص هر گروه سنی، نبود واحد دانشگاهی و حتی رشته مجزا برای آموزش تخصصی و آکادمیک نمایشنامه‌نویسی کودک و نوجوان به علاقه‌مندان، بودجه کم و نامناسب.

اخباری آزاد و ابادزی (۱۳۸۹) رابطه میان سال نشر و قالب‌های ادبی در کتاب‌های اروپایی کودک و نوجوان ترجمه شده به فارسی در دهه اول قرن ۲۱ را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد از مجموع ۳۱۸ عنوان اثر اروپایی ترجمه‌ای منتشر شده، ۲۸ درصد در قالب داستانی واقعی، ۲۵/۴ درصد کتاب غیرداستانی، ۳۳/۴ درصد در قالب داستان فانتزی و ۱۳/۲ درصد در داستان عامیانه به فارسی ترجمه شده‌اند که می‌تواند نشان‌گر تمایل بازار نشر به این نوع آثار در سال‌های مورد بررسی باشد. ترجمه داستان واقعی از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۱ تقریباً با افزایش هر ساله روبرو بوده است؛ اما در سال‌های ۸۴-۱۳۸۲ با کاهش نسبی روبرو بوده است. در

سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۵ دوباره ترجمه این داستان‌ها در حوزه ادبیات کودک و نوجوان افزایش داشته است. بررسی روند ترجمه در قالب ادبی کتاب غیرداستانی نشان می‌دهد که ترجمه این آثار از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴ با روند رو به رشد چشمگیری روبرو بوده است و فقط در سال‌های ۸۶-۱۳۸۵ این روند توقف نسبی داشته است.

رزازی (۱۳۸۷) در پژوهشی، نگاهی اجمالی به وضعیت ادبیات کودک و نوجوان در ۳۰ سال پس از انقلاب داشته است. وی در می‌یابد به لحاظ کمی در سال‌های ۶۲-۵۸ بیشترین آثار تألیفی را آثار داستانی تشکیل داده و بخش عمده‌ای از آثار نیز بازنویسی از آثار کهن هستند و کمترین آثار، مربوط به آثار غیرداستانی و شعر است. در سال‌های ابتدایی پس از پیروزی انقلاب، به ویژه سال ۵۸ تا ۶۰ غالب آثار واقع‌گرا بوده و موضوعاتی چون انقلاب، پیروزی، مبارزه با ظلم، ایثار، فداکاری، فقر، درد و رنج، جنگ و ویرانی، موضوعات غالب آثار بوده است. در سال‌های ۷۳ تا ۷۹ افزایش قابل ملاحظه‌ای در آثار غیرداستانی و ترجمه مشاهده شد. در سال‌های ۷۶-۷۳ بخش عمده آثار را، آثار غیرداستانی تشکیل داده و تعداد آن با آثار داستانی-تألیفی تفاوت چشمگیر داشته است. در نیمه دوم دهه ۷۰، گرایش نویسندگان به سمت آثار غیرتألیفی، از جمله آثار هنری و سرگرمی، علمی، دانش اجتماعی و از این قبیل بوده است. اما از نیمه دوم دهه ۷۰، نویسندگان گرایش به تألیف آثار غیرداستانی پیدا کرده و این آثار به لحاظ کمی توانسته است بر آثار داستانی-تألیفی غلبه پیدا کند. در نیمه دهه ۸۰ بخشی از آثار، مربوط به آثار غیرداستانی و ترجمه است و نقش بسزایی در افزایش کل آثار ایفا می‌کند. در سال ۸۵، حوزه داستان-ترجمه با کاهش روبرو بوده و بیشترین آثار مربوط به کتاب‌های غیرداستانی و شعر است. آثار غیرداستانی، هم به لحاظ کمی و هم کیفی در نیم دهه ۸۵-۸۰ مطرح شده‌اند.

غیبی‌زاد (۱۳۸۶) در مقاله خود گرایش‌های موضوعی کتاب‌های اطلاعاتی کودکان و نوجوانان طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۰ مورد بررسی قرار داد. بدین منظور، کتابشناسی کتاب‌های اطلاعاتی منتشر شده برای کودکان و نوجوانان، در آن پنج سال از طریق جستجو در پایگاه اطلاعاتی کتاب‌شناسی ملی گردآوری و کلیه کتاب‌ها در ۱۷ رده موضوعی دسته‌بندی شدند. نتایج پژوهش نشان داد که انتشار کتاب‌های اطلاعاتی کودکان و نوجوانان تنها در فاصله سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۰ روند رو به رشدی داشته است و از آن پس دچار سیر نزولی شده و در سال ۱۳۸۴ به پایین‌ترین میزان خود رسیده است. بیشترین تعداد موضوعات منتشر شده طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۰ به ترتیب مربوط به علوم (۳۸/۲٪)، سرگذشتنامه‌ها (۱۶/۲۶٪) و تاریخ و جغرافیا (۹٪) است. همچنین، موضوعات جامعه‌شناسی، کشاورزی و ادبیات به ترتیب با ۳۸٪، درصد ۶۴/۰٪ و درصد ۸۹/۰٪ درصد کمترین عناوین منتشر شده بودند. عبدلی (۱۳۸۴) در مطالعه‌ای به بررسی وضعیت کتاب‌های داستانی کودکان، منتشر شده در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۷۸ در ۱۹ گرایش موضوعی پرداخت. در این پژوهش ۵۱۷۱ کتاب داستانی در ۱۹ حوزه موضوعی طبق سرعنوان‌های موضوعی کودکان کتابخانه ملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. این تقسیمات عبارت بودند از: اجتماعی، اخلاقی، تربیتی، تمثیلی، جنگ، حیوانات، روان‌شناسی، علمی، داستان کوتاه، فرهنگ عامه، تاریخی، ماجراجویی، پریان، پهلوانی، حماسی، مذهبی، طنز و عرفانی. بر اساس نتایج به دست آمده، بیشترین عناوین کتاب‌های داستانی کودکان با ۱۸۴۴ عنوان مربوط به سال ۱۳۸۹ و کمترین با ۳۲۱ عنوان مربوط به سال ۱۳۷۷ بوده است. بررسی موضوعی کتاب‌ها نشان داد که داستان‌های تخیلی با ۳۰۶ درصد و داستان حیوانات با ۲۵.۴ درصد دارای بیشترین انتشارات است. همچنین در داستان‌های پهلوانی و روان‌شناسی هر دو با ۱ درصد و داستان‌های عرفانی ۰/۲ درصد کمترین تعداد انتشار مشاهده شد.

عبدلی (۱۳۷۸) به بررسی وضعیت کتاب‌های داستانی کودکان در سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۲ پرداخت. جامعه مورد مطالعه این پژوهش را کلیه کتاب‌های داستانی کودکان تشکیل می‌دهد که از سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۴ در ایران منتشر شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد بیشترین عناوین کتاب‌های داستانی مربوط به سال ۱۳۷۴ با ۳۶۷ عنوان کتاب چاپ شده است و کمترین عناوین کتاب‌ها (۱۳۴ عنوان) در سال ۱۳۷۳ چاپ شده است. گروه «ج» بیشترین عنوان (۲۹۱) و گروه «الف» کمترین عنوان (۸۳) را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین گرایش موضوعی مربوط به داستان‌های حیوانات و کمترین گرایش مربوط به داستان‌های پریان، حماسی و انقلاب است.

طاهری لطفی (۱۳۷۵) در پژوهشی وضعیت کتاب‌های کودکان و نوجوانان به لحاظ گروه سنی، تاریخ نشر، نوع خواندنی (داستان و غیرداستان)، تألیف یا ترجمه یا بازنویسی و گرایش موضوعی در پانزده سال پس از انقلاب اسلامی را مورد بررسی قرار داد. نتایج

پژوهش نشان داد که از مجموع ۱۰۳۶۸ عنوان کتاب بررسی شده، ۱۶۵ عنوان (۱/۶٪) به کلیات، ۸۱ عنوان (۰/۷۸٪) فلسفه و روانشناسی، ۲۴۴ عنوان (۲/۳۵٪) دین، ۱۶۵ عنوان (۱/۶٪) علوم اجتماعی، ۱۸۱ عنوان (۱/۷۴٪) زبان، ۱۱۵۵ عنوان (۱۱/۱۴٪) علوم محض، ۳۰۲ عنوان (۲/۹۱٪) علوم عملی، ۶۴۶ عنوان (۶/۲۳٪) هنر و ورزش، ۶۱۳۵ عنوان (۵۹/۱۷٪) ادبیات و ۱۲۹۴ عنوان (۱۲/۴۸٪) به تاریخ و جغرافیا اختصاص داشته‌است.

طوفانی اصل (۱۳۶۹) در پژوهشی میزان انتشار کتاب‌های داستانی، غیرداستانی، شعر و آموزشی چاپ شده توسط کانون پرورش فکری را در دوره زمانی ۱۳۴۵-۱۳۶۷ و ۱۳۵۸-۱۳۶۷، بررسی، مقایسه و تحلیل کرده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد از مجموع ۹۹۶ کتاب منتشر شده در این دو دوره، بیش از نیمی (۵۹/۵۴٪ = ۵۹۳ عنوان) به حوزه کتاب‌های داستانی اختصاص دارد. در میان سایر آثار نیز، ۲۱۸ عنوان (۲۱/۸۹٪) کتاب غیرداستانی، ۱۱۱ عنوان (۱۱/۱۴٪) کتاب آموزشی، ۴۶ عنوان (۴/۶۲٪) شعر و ۲۸ عنوان (۲/۸۱٪) کتاب مخصوص امور تربیتی می‌باشد. ضمناً تنوع موضوعی آثار در دوره دوم بیشتر از دوره اول بوده است. آواز آرلانو و همکاران (۲۰۲۳) مروری تاریخی بر ادبیات کودکان در آمریکای لاتین داشته‌اند. ادبیات کودکان پدیده‌ای است که در آمریکای لاتین در اوایل قرن نوزدهم به عنوان بخشی از احیای فرهنگی، به تحریک جنبش‌های استقلال طلبانه شروع به شکوفایی کرد؛ اما توجه جدی به کتاب‌های کودکان را از اواخر قرن بیستم می‌توان مشاهده کرد. رد پای اولین کتاب‌های کودک به قرن شانزدهم و مربوط به افسانه‌ها است. کتاب‌های مذهبی نیز جز اولین کتاب‌ها بودند. تولید کتاب‌های کودکان در دوران استعمار دارای اهداف مذهبی، ایدئولوژیکی، اخلاقی و آموزشی، سیاسی و زیست‌محیطی بود و ادبیات کودکان را در آمریکای لاتین، یعنی محل تهاجمات، انقلاب‌ها و دیکتاتوری‌ها شکل داده است. روزنامه‌ها و کتاب‌ها در قرن نوزدهم ابزاری برای القای آرمان‌های مدنی در کودکان، مانند آزادی و برابری و همچنین عشق به کشور و یادگیری، با ارائه گزارش‌هایی از مکان‌های طبیعی، شهرهای باشکوه و به یاد ماندنی برای خوانندگان، حقایق تاریخی و زندگی قهرمانان بود. از اینرو مشاهده شده است که متون برای کودکان بیشتر آموزشی است تا شاعرانه یا برای تفریح و سرگرمی. ادبیات کودکان معاصر آمریکای لاتین به طور انتقادی، آثار قدیمی را با طنز و کنایه بازخوانی می‌کند.

پاناو^۱ (۲۰۲۳) شرح می‌دهد که در طول قرن نوزدهم و تا قرن بیستم، تعالیم اخلاقی، مذهبی و ملی تمرکز اصلی متون یونانی مربوط به کودکان بود. دهه‌های آخر قرن نوزدهم در یونان، گلچین‌هایی از اشعار کودکان برای استفاده در مدرسه و همچنین ترجمه و اقتباس از آثار بین‌المللی توسط نویسندگانی مانند ژول ورن، دیکنز و مارک تواین، الهام بخش سنت ادبی ادبیات کودکان و نوجوانان یونانی بود. در دهه‌های اول قرن بیستم وقایع تاریخی مانند جنگ جهانی اول، جنگ‌های بالکان و فاجعه آسیای صغیر، همراه با درگیری‌ها پیرامون مسائل زبان و اصلاحات آموزشی، آموزش یونانی و ادبیات کودکان را شکل داد. یک تحول مهم، پیشگامی و استقرار رمان تاریخی به عنوان ژانر ادبی رمان کودک بود. غلبه کتاب‌های مصور، آثار کلاسیک مصور و نشریات محبوب ارزان، همراه باتلاش برای ارائه کتاب‌های یونانی (غیرترجمه)، به عنوان دو گرایش اصلی در دوران پس از جنگ جهانی دوم برای کودکان نام برده می‌شود. در ده‌های ۶۰ و ۷۰، بسیاری از آثار کودکان منعکس‌کننده تجربیاتی از قبیل جنگ، فاشیسم، دیکتاتوری و مفاهیم مربوط با آن بود که متأثر از تجربیات جامعه یونان از این حوادث بود. در این دوره، گرایش‌های اصلی به سمت واقع‌گرایی، طرح ارزش‌ها، ارجاع به فضا، فناوری و محیط طبیعی بود. رمان‌ها به شکل غالباً به بررسی مشکلات جهانی معاصر و به رویدادهای اجتماعی، سیاسی و رابطه بین بشر و محیط زیست می‌پرداختند. شعر هم در قالب و هم در محتوا مسیرهای جدیدی را پیمود و تئاتر کودک به طور ریشه‌ای توسعه یافت. عنصر آموزشی عملاً در ادبیات کودکان یونان در دهه ۱۹۹۰ ناپدید شد و جنبه‌های سرگرمی ادبیات برجسته شد، و تم غالب، در کنار مسائل اجتماعی، زیست‌محیطی و بین‌المللی، پرورش خوش‌بینی به زندگی در خوانندگان جوان، قدردانی از عشق در روابط انسانی و ارزش ارتباط مسالمت‌آمیز و همزیستی بین مردم و جوامع شد. رویکرد دیگر، ترکیب زبان هنری مدرن با هنر سنتی است. ادبیات کودکان یونان در پایان قرن بیستم، در حد فاصل بین مدرنیسم و پست مدرنیسم قرار می‌گیرد که دغدغه آن شناسایی سبک‌های نوشتاری جدید و سازگاری با نیازهای خوانندگان امروزی است.

^۱. Panaou

کان (۲۰۲۳) در دایره‌المعارف بین‌المللی تعلیم و تربیت، به بحث پیرامون ادبیات کودکان در ۱۰۰ سال گذشته می‌پردازد. وی توضیح می‌دهد که سال‌های زیادی توسعه ادبیات کودکان چینی بر اساس ویژگی‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی کودکان نبود بلکه بر اساس دغدغه‌های بزرگسالان، که معمولاً با الزامات سیاسی و اجتماعی مرتبط است، بود. بر خلاف ادبیات کودک در غرب، که فانتزی را پایه اساسی می‌داند، ادبیات کودکان چینی، تأکید بر واقعیت دارد. این نوع ادبیات در توصیف، انعکاس، قضاوت و تخیل واقعیت، در جستجوی جلوه‌های هنری واقعی و زنده، با تمرکز بر کارکردهای شناختی و روشنگرانه ادبیات است. بنابراین، ادبیات کودکان چین، با آثاری که ریشه در بافت اجتماعی و فرهنگی چین دارد، به واقعیت نزدیک‌تر است. در سال ۱۹۲۳، نخستین مجموعه از داستان‌های کودکان در قالب افسانه برای کودکان نوشته شد. اولین داستان بلند کودکان در سال ۱۹۳۲ چاپ شد. در همین زمان کتاب‌های داستان مصور نیز وارد عرصه ادبیات کودک شد و تا ۱۹۸۰ به اوج خود رسید که تا قرن بیست و یکم نیز ادامه دارد. طی دهه‌های ۵۰ تا ۷۰ میلادی، محققان حوزه کودک آثار خود را تحت فشار جو سیاسی منتشر می‌کردند. در این زمان، خلق ادبیات علمی تخیلی کودکان وارد دوره‌ای کوتاه اما پربار شد. از دهه ۸۰، نویسندگان قید مفهوم‌سازی را شکسته و شروع به توجه به ارزش زیبایی‌شناختی و سرگرمی افسانه‌ها و نفوذ کردن به دنیای درونی کودکان کردند. نسل جوان نویسندگانی که آشفتگی سیاسی را تجربه کرده بود، اکنون شروع به بازاندیشی در ماهیت ادبیات کودک کرده است. در قرن بیست و یکم خلق کتاب‌های مصور کودکان، مأموریت‌های بسیاری، از جمله معرفی میراث فرهنگی، هویت ملی و پرورش زیبایی را بر عهده گرفته است.

موران^۱ (۲۰۲۲) در بخشی از کتابی که به ادبیات کودکان در کشورهای انگلیسی زبان می‌پردازد، به نتایج تحقیق پیرامون ادبیات کودکان بین سال‌های ۱۹۰۰ و ۱۹۷۰ که نشان‌دهنده دوره‌ای انتقالی برای ادبیات کودکان انگلیسی زبان بوده است، اشاره دارد. او این عصر طلایی را عصر اول ادبیات برای جوانان می‌نامد و اشاره می‌کند که پس از ۱۹۷۰ افزایش چشمگیری در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و مشارکت انتقادی ادبیات کودک مشاهده می‌شود. در این دوره، نشر انواع مختلف کتاب‌های فانتزی در بریتانیا رشد کرد و همزمان از محبوبیت مشابهی در ایالات متحده برخوردار شد. در مقابل، در سراسر نیمه اول قرن بیستم، نویسندگان ایالات متحده تمایل به تولید داستان‌های واقع‌گرایانه داشتند. به دلیل انقلاب‌های سیاسی و اجتماعی، دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در ایالات متحده به عنوان دوره‌های حیاتی برای توسعه و انتشار متن‌های معتبر از آمریکایی‌های آفریقایی تبار و در مورد آنها است. در استرالیا نیز، دهه ۱۹۶۰، چنین تفکر ملی مورد تشویق قرار گرفت. از جمله دلایل آن بود که نویسندگان رنگین پوست، مردم بومی و پناهندگان شروع به یافتن مخاطبان وسیع‌تری برای داستان‌های خود کردند. در طول دهه‌های آخر قرن بیستم، فانتزی و رئالیسم یک بار دیگر به هم نزدیک شدند و جدایی علایق بزرگسالان و کودکان را آشکار کردند و نشان دادند که کودکان می‌توانند در دنیای بزرگسالان تأثیر بگذارند.

تونل و جاکوب^۲ (۲۰۱۳) یک بررسی تاریخی از ادبیات کودکان و خاستگاه آن از قرن هفدهم میلادی به عمل آورند. در دوره کتاب‌های اولیه برای کودکان (۱۸۰۰-۱۶۰۰)، بیشتر کتاب‌های کودکان شامل کتاب‌هایی از آیات انجیل یا آموزش حروف الفبا بود. در این دوره اولین کتاب تصویری کودکان منتشر شد که غیرداستانی بود و به آموزه‌های دینی و اخلاقی می‌پرداخت. در سراسر قرن هجدهم تأکید بر کتاب‌هایی با موضوع تعلیم و آموزش بیش از داستان بود. از ۱۸۰۰ به بعد، بسیاری از افسانه‌های عامیانه و قصه‌های پریان، برگرفته از ادبیات عامه شفاهی شکل گرفتند و در انگلستان کتاب‌های شعر مربوط به کودکان منتشر شدند. در این دوره اگرچه هنوز داستان‌های خیالی مورد توجه بود اما کتاب‌هایی نیز در مورد زندگی واقعی به تحریر درآمد. در سال‌های ۱۹۵۰-۱۹۰۰، کتاب‌های داستانی تصویری پیشرفت قابل ملاحظه‌ای کرد. اولین رمان کلاسیک فانتزی مدرن آمریکایی برای خوانندگان جوان مربوط به این دوره است. در سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۵۰ که عصر رئالیسم جدید یا عصر جدید نام نهاده شد، واقع‌گرایی کتاب‌های کودکان را متحول کرد.

1. Moran

2. Tunnell & Jacobs

شاهین (۲۰۱۲) پژوهشی با هدف نشان دادن تحولات تاریخی ادبیات کودک در جمهوری ترکیه بین دوره ۱۹۴۰-۱۹۲۳ انجام داد. نویسنده شرح می‌دهد که در سال‌های اولیه جمهوری ترکیه، هدف مقامات سیاسی برآوردن نیازهای خواندن کودکان و در عین حال، انتقال ارزش‌های جدید رژیم جدید به نسل‌های جوان بود. مشابه با ایام قبل از انقلاب، سنت نوشتن شعر کودکان در دوران جمهوری نیز ادامه داشت. اشعار متأثر از شرایط سیاسی آن دوران بود. بعد از ۱۹۳۰، نویسندگان علاقه‌مند به ساده‌سازی زبان ادبی شدند، بدین ترتیب این امکان برای کودکان به وجود آمد تا بتوانند آثار هنرمندان بزرگ را مطالعه کنند. تعداد نویسندگان داستان‌ها و رمان‌های کودکان در این دوره افزایش یافت. همچنین آثار ارزشمندی که با حروف الفبای قدیمی نوشته می‌شد، مثل قرآن، با حروف الفبای جدید منتشر شد. در دهه‌های ۱۹۶۰ و شروع جوشش انقلاب اجتماعی، تابوهای دیرینه، که بر نویسندگان و تصویرگران به لحاظ تم کتاب‌های کودکان تحمیل شده بود، شروع به فروپاشی کرد. در سال ۱۹۹۰، اولین جایزه ملی صرفاً برای کتاب‌های غیرداستانی کودکان ایجاد شد که نشان از اهمیت کتاب‌های غیرداستانی در این دوره داشت. در این دوره انفجاری از آثار غیرداستانی جذاب، مصور و وزین نوشته شد. در سال ۱۹۷۷ جایزه برای اشعار کودکان در نظر گرفته شد و از آن زمان، شعر توجه بیشتر دریافت کرد. سال‌های ۱۹۸۲ تا ۲۰۰۰ را می‌توان دوره کتاب‌های اطلاعاتی نامید. از دیگر ویژگی‌های این دوره آن بود که فناوری‌های جدید امکان انتشار کتاب‌های تصویری تمام رنگی بیشتری را فراهم کرد و از این‌رو، امکان انتشار کتاب‌های غیرداستانی مصور و بدون متن در این دوره فراهم شد. قرن ۲۱ دوره داستان‌های سری فانتزی بود.

چاترجی^۱ (۲۰۱۲) که پژوهشی بر ادبیات کودک در عصر رمانتیسیم انجام داده است، شرح می‌دهد که در این دوره ادبیات کودکان تحت تأثیر جنبش‌های سیاسی و مذهبی بود. ادبیات کودک در عصر رمانتیسیم را می‌توان به دو جناح متضاد گروه‌بندی کرد: اخلاق‌گرایان که اصلاح‌طلبان اجتماعی را شامل می‌شد و کسانی که به قدرت تخیل اعتقاد داشتند. در این دوره آثار سرگرم‌کننده و مذهبی قابل دسترس برای تعداد بیشتری از کودکان و نوجوان وجود داشت که آموزه‌های دینی و اخلاقی را به آنها منتقل می‌کرد. دیدگاهی که به ادبیات کودک در این دوره وجود داشت، آن بود که ادبیات نه تنها به عنوان رسانه‌ای برای آموزش‌های اخلاقی است بلکه عرصه‌ای است که از طریق آن می‌توان به آموزش اصول اولیه علم، جغرافیا، کشاورزی و جامعه پرداخت. عواملی مانند دیدگاه‌های مذهبی، آموزش‌های پداگوژیک، جنبش‌های فکری، مانند فمینیسم، بر ادبیات کودکان در این دوره اثرگذار بود. از ویژگی‌های ادبیات کودک در این دوره آن بود که نثر در خدمت کلیسا و دولت بود. در این دوره افسانه و قصه‌های تخیلی رونق داشت. در سال‌های بعد این دوره، این اعتقاد وجود داشت که ادبیات کودکان باید در جهت رشد فکری و اخلاقی کودک باشد. از این‌رو، انتشار کتاب‌های داستانی و نیز کتاب‌هایی در خصوص نثر، تاریخ، دستور زبان و فرهنگ لغت مورد توجه قرار گرفت.

در مقاله پاناو و میشلدس^۲ (۲۰۱۰)، ادبیات کودکان یونانی - قبرسی و چالش‌های آن مورد توجه قرار گرفته است. محققان طی چهار دوره به بحث پیرامون آن می‌پردازند که ادبیات کودکان یونانی - قبرسی چگونه برنامه توسعه انتشارات کودکان را به پیش برده است. «دوره استعمار» (۱۹۶۰-۱۸۹۴) که طی آن اولین رمان کودک در حالی منتشر شد که در این دوره هیچ تصویرگر کودک و هیچ نویسنده زن وجود نداشت. دشواری‌های اقتصادی، عدم توافق‌های سیاسی و اجتماعی و سردرگمی‌های زبانی و فرهنگی به عنوان مهمترین چالش‌های این دوره شناسایی شدند که بر انتشارات کودکان تأثیر داشتند. ادبیات کودکان در این دوره بیشتر ریشه در ادبیات فولکلوریک داشته است. «دوره استقلال» (۱۹۷۴-۱۹۶۰) که در این دوره نیز ادبیات کودکان به لحاظ کمی تحت تأثیر بی‌ثباتی و مشکلات سیاسی بوده است. کتاب‌های داستان اندکی در این دوره منتشر شده که برخی به صورت داستان بلند و برخی دیگر شامل داستان کودکان از نوع افسانه بود. بسیاری دیگر نیز مضمون تاریخی، مثل مبارزات ضد استعمار داشت. در «دوره شکل‌گیری» (۲۰۰۰-۱۹۷۴) گرچه ادبیات کودکان تحت تأثیر جنگ و حوادث آن دوره بود اما رونق انتشار حوزه کودک را نیز در پی داشت. تعداد زیادی زنان نویسنده در این دوره برای کودکان نگارش می‌کردند و تعدادی داستان عامیانه به گویش قبرسی منتشر شد. در «دوره اروپایی» (۲۰۰۴ به بعد) در مدت ۶ سال، تعداد کتاب‌های کودکی که منتشر شد، به لحاظ کمیت با تعداد

1. Chatterjee

2. Panaou & Michaelides

کتاب‌های منتشر شده در حوزه کودک در سی سال گذشته برابری می‌کرد. نسل جدید نویسندگان کودکان موضوعاتی مانند بوم‌شناسی، چندفرهنگی و آموزش‌های عاطفی را مورد توجه قرار دادند.

از مرور نوشته‌ها و متون مرتبط در داخل و خارج چنین بر می‌آید که ادبیات و به عبارتی نشر کودک، در ادوار مختلف تحت تأثیر شرایط فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اقتصادی بوده است. همچنین جنبش‌های فکری و پارادایم‌های حاکم در هر دوره که بر انتشارات و آثار مکتوب در هر دوره اثرگذار بوده است، تأثیر عمیق خود را بر نشر کودک نیز گذاشته است. بر اساس مرور نوشته‌ها، به نظر می‌رسد کتاب‌های داستان، شعر و نمایشنامه در هر دوره و در هر منطقه جغرافیایی از مهمترین آثار کودکان بوده است که مورد توجه هم مخاطبان و هم ناشران بوده است اما تم‌های آن در طول زمان دستخوش تغییر شده است. همچنین مشاهده می‌شود پیشرفت فناوری در دهه‌های اخیر نشر کتاب‌های غیرداستانی و علمی را رونق بخشیده است. در سال‌های اخیر آثار مربوط به کودکان از شکل صرف آموزشی تا حدی فاصله گرفته است و جنبه‌های تفریحی و زیبایی‌شناختی آنها نیز مورد توجه بوده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع کاربردی است که با استفاده از دو رویکرد کمی و کیفی انجام شده است. در مرحله اول، با رویکرد کمی به تحلیل موضوعی کتاب‌های کودکان و نوجوانان بر اساس نظام رده بندی دهدهی دیویی در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۵۸ پرداخته شده است و داده‌های آن به روش مشاهده اسنادی گردآوری شده است. سپس، بر اساس یافته‌های به دست آمده از بخش اول پژوهش (مرحله کمی)، سوالات مصاحبه شکل گرفتند. در بخش کیفی، خطمشی انتخاب موضوع ناشران کودک و نوجوانان با روش نظریه داده‌بنیاد (گراندد تئوری) مورد مطالعه قرار گرفته است. برای تعیین جامعه پژوهش، ابتدا ناشران فعال کودک و نوجوان در شهر تهران شناسایی شدند. سپس، با مراجعه به خانه کتاب ایران، اسامی ناشران فعال که در سال حداقل ۲۵ عنوان، کتاب تألیف کرده بودند، مشخص گردید. بر این اساس، فهرست سال ۱۴۰۰ مبنای کار قرار گرفت و ناشران فعال این سال شناسایی شد و ناشرانی که در سال‌های قبل فعال بودند، به سبب اضافه شدن.

از آنجا که ابزار اصلی گردآوری داده‌های پژوهش مصاحبه است، نمی‌توان از قبل مشخص کرد که چه تعداد افراد بایستی در مطالعه حاضر انتخاب شوند تا پدیده موردنظر در مطالعه کیفی به طور کامل شناسایی شود. از این‌رو، جمع‌آوری اطلاعات تا زمانی ادامه می‌یابد که به نقطه اشباع برسد. در این پژوهش نمونه‌گیری هدفمند بوده است و شامل ناشرانی که در سال بیش از ۲۵ عنوان کتاب تألیفی را منتشر کرده بودند. از طرفی، ناشر دارای سابقه مفید و کافی بوده و منابع منتشر شده از تنوع موضوعی برخوردار باشند. بدین ترتیب، ناشرانی که از شرایط مذکور برخوردار بودند، مشخص شدند که عبارتند از: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، انتشارات مدرسه برهان، انتشارات امیرکبیر، انتشارات سروش، انتشارات قدیانی، انتشارات افق، انتشارات پیدایش، انتشارات پیام محراب، انتشارات مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، انتشارات برف، انتشارات خانه ادبیات و انتشارات پیام آزادی.

بدین منظور در بخش تحلیل موضوعی کتاب‌های تألیفی کودکان و نوجوانان در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۵۸، تعداد ۷۰۳۷ کتاب بر اساس رده‌بندی دهدهی دیویی مورد تحلیل قرار گرفت و همچنین در بخش مطالعه خطمشی انتخاب موضوع ناشران، ۱۲ ناشر کودک و نوجوان مورد مطالعه قرار گرفتند.

در این پژوهش گردآوری داده‌ها با روش مشاهده سندی و مصاحبه انجام شد. در مشاهده سندی، به منظور تحلیل موضوعی کتاب‌های چاپی تألیفی ناشران، فهرست‌برگه کتاب‌های چاپی هر ناشر از کتابخانه ملی و مرکز اسناد مورد مطالعه قرار گرفت. با توجه به اینکه ممکن است ناشری کتابی را به کتابخانه ملی و مرکز اسناد ارسال نکند، برای رفع نواقص و تکمیل داده‌ها از مجموعه کتابخانه مرجع کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استفاده شد. برای بخش دیگر پژوهش، برای گردآوری داده‌ها، از مصاحبه نیمه‌ساختارمند استفاده شد. شایان ذکر است که میانگین مدت زمان انجام مصاحبه‌ها ۴۵ دقیقه بود و مصاحبه‌ها در دفتر انتشارات ناشران انجام شد. سپس جهت تحلیل داده‌های به دست آمده از مصاحبه، اقدام به کدگذاری شد. در کدگذاری اولیه ابتدا مفاهیم و نکات کلیدی از متن مصاحبه استخراج شد و به صورت کدهای اولیه تهیه شد، که شامل ۵۰۰ کد در مرحله کدگذاری اولیه بود. در مرحله بعد، به دلیل تعداد زیاد کدهای اولیه، کدهای باز استخراج شد و سپس چندین کد باز تبدیل به یک زیرمقوله شده و در نهایت

مقولات استخراج شدند. در مرحله کدگذاری محوری، ارتباط بین مقولات و طبقات اصلی حاصل از کدگذاری باز، در قالب مدل پارادایمی بیان شده است و در مرحله کدگذاری گزینشی، پس از استخراج مقولات و قرارگرفتن در مدل پارادایمی، ارتباط مقولات با پدیده محوری تبیین و نظریه‌پردازی شده و در نهایت مدل خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران ارائه می‌شود. برای رعایت اختصار، پرسش‌های پژوهش در بخش یافته‌های پژوهش هر یک جداگانه مطرح خواهد شد و بر اساس یافته‌های پژوهش به آنها پاسخ داده خواهد شد.

یافته‌های پژوهش

پرسش اول: وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی کودکان و نوجوانان بر اساس نظام رده‌بندی دهدهی دیوبی در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۵۸ چگونه است؟

برای شناسایی وضعیت موضوعی کتاب‌های تألیفی ناشران لازم است، مشخص شود در هر رده‌ی دیوبی چه تعداد کتاب تألیف شده است. این امر، گرایش‌های موضوعی کتاب‌های تألیفی ناشران مورد مطالعه را نشان می‌دهد. جدول ۱ وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران مورد مطالعه را به تفکیک فراوانی هر رده دیوبی در فاصله زمانی ۱۳۶۹-۱۳۵۸ نشان می‌دهد.

جدول ۱. وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران به لحاظ موضوعی به تفکیک رده دهدهی دیوبی در سال‌های ۱۳۶۹-۱۳۵۸

رده	۵۵۰	۵۴۰	۵۲۰	۵۱۰	۵۰۰	۴۹۰	۴۲۰	۳۹۰	۳۸۰	۳۷۰	۳۲۰	۳۰۰	۲۹۰	۲۰۰	۱۳۰	۳۰
فراوانی	۶	۲	۴	۴	۲	۴	۱	۲۱	۲	۹	۱	۷۰	۲۷	۱۴	۱۷	۱
درصد	۱/۲۸	۰/۴۳	۰/۸۵	۰/۸۵	۰/۴۲	۰/۸۵	۰/۲۱	۴/۴۵	۰/۴۲	۱/۹۰	۰/۲۱	۱۴/۸۴	۵/۷۲	۲/۹۷	۳/۶۰	۰/۲۱
رده		۹۵۰	۹۳۰	۹۲۰	۹۱۰	۸۹۰	۸۰۰	۷۹۰	۷۵۰	۷۴۰	۶۷۰	۶۳۰	۶۲۰	۶۱۰	۵۹۰	۵۸۰
فراوانی		۲۱	۱	۱	۳	۱۵۲	۴	۴	۱۵	۲۵	۱	۱۰	۳	۲	۴۴	۱
درصد		۴/۴۵	۰/۲۱	۰/۲۱	۰/۶۴	۳۲/۲۰	۰/۸۵	۰/۸۵	۳/۱۸	۵/۳	۰/۲۱	۲/۱۱	۰/۶۴	۰/۴۲	۹/۳۲	۰/۲۱
جمع	۴۷۲															

جدول ۱ نشان می‌دهد که در فاصله زمانی ۱۳۶۹-۱۳۵۸، تعداد ۴۷۲ کتاب با رده‌های موضوعی مختلف که در جدول مشخص است، توسط ۲۵ ناشر مورد مطالعه منتشر شده است. کتاب‌های مربوط به رده ۸۹۰ با فراوانی ۱۵۲، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. رده ۸۹۰ در رده بندی دهدهی دیوبی مربوط به شعر، داستان و نمایشنامه فارسی است. جدول ۲ به منظور مشخص کردن وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران مورد مطالعه به لحاظ موضوعی به تفکیک رده دهدهی دیوبی در فاصله زمانی ۱۳۸۲-۱۳۷۰ ترسیم شده است.

جدول ۲. وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران به لحاظ موضوعی به تفکیک رده دهدهی دیوبی در سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۰

رده	۳۸۰	۳۷۰	۳۶۰	۳۳۰	۳۰۰	۲۹۰	۲۰۰	۱۷۰	۱۵۰	۱۳۰	۱۰۰	۷۰	۴۰	۳۰	۲۰	...
فراوانی	۱	۳۶	۲	۲	۱۲۶	۲۵۹	۳۸	۴	۱	۱۱۸	۱	۱	۱	۳	۱	۳
درصد	۰/۰۵	۲/۳۰	۰/۱۱	۰/۱۱	۷/۱۱	۱۴/۶	۲/۱۴	۰/۲۲	۰/۰۵	۶/۷	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۱۷	۰/۰۵	۰/۱۷
رده	۶۴۰	۶۲۰	۶۱۰	۵۹۰	۵۸۰	۵۷۰	۵۶۰	۵۵۰	۵۴۰	۵۳۰	۵۲۰	۵۱۰	۵۰۰	۴۹۰	۴۲۰	۳۹۰
فراوانی	۵	۷	۸	۷۸	۵	۴	۴	۶	۵	۱	۳	۱۱	۷	۶	۲	۱۰۹
درصد	۰/۲۹	۰/۴	۰/۴۵	۴/۰۴	۰/۲۹	۰/۲۲	۰/۲۲	۰/۳۴	۰/۲۹	۰/۰۵	۰/۱۷	۰/۶۲	۰/۴	۰/۳۴	۰/۱۱	۱۶/۶
رده	۹۵۰	۹۳۰	۹۲۰	۹۱۰	۸۹۰	۸۰۰	۷۹۰	۷۸۰	۷۶۰	۷۵۰	۷۴۰	۷۳۰	۶۷۰	۶۶۰	۶۵۰	
فراوانی	۶۶	۳	۷	۱۰	۲۸	۱۸	۳	۱	۱۳	۴۶	۱	۱	۱	۵	۷	
درصد	۳/۷	۰/۱۷	۰/۴	۰/۵۷	۳۹/۷۹	۱/۵۹	۱/۰۲	۰/۱۷	۰/۰۵	۰/۷۴	۲/۶	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۲۹	۰/۴	
جمع	۱۷۷۲ =															

جدول ۲ نشان می‌دهد در فاصله زمانی ۱۳۸۲-۱۳۷۰، تعداد ۱۷۷۲ کتاب با رده‌های موضوعی مختلف آمده در جدول، منتشر شده است. در میان کتاب‌های منتشر شده، رده ۸۹۰ با فراوانی ۷۰۵ دارای بیشترین تعداد کتاب است. به منظور مشخص کردن

وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران مورد مطالعه به لحاظ موضوعی به تفکیک رده دهمی دیوبی در فاصله زمانی ۱۳۹۴-۱۳۸۳، جدول ۳ ترسیم شده است.

جدول ۳. وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران به لحاظ موضوعی به تفکیک رده دهمی دیوبی در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۳

رده	۳۵۰	۳۳۰	۳۲۰	۳۰۰	۲۹۰	۲۰۰	۱۸۰	۱۷۰	۱۵۰	۱۳۰	۱۲۰	۱۱۰	۱۰۰	۷۰	۳۰	...
فراوانی	۱	۴	۲	۶۲	۴۸۲	۲	۳	۲۶	۶	۲۵۷	۱	۱	۲	۱	۳	۱۳
درصد	۰/۰۳	۰/۱۵	۰/۰۷	۲/۲۷	۱۷/۶۳	۰/۰۷	۰/۱۱	۰/۹۷	۰/۲۲	۹/۴	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۷	۰/۰۳	۰/۱۱	۰/۴۸
رده	۶۱۰	۵۹۰	۵۸۰	۵۶۰	۵۵۰	۵۴۰	۵۳۰	۵۲۰	۵۱۰	۵۰۰	۴۹۰	۴۲۰	۳۹۰	۳۸۰	۳۷۰	۳۶۰
فراوانی	۱۳	۱۷۴	۵	۲	۴	۱	۳	۳	۱۲	۱۶	۵۰	۴	۱۷۱	۲	۹۵	۵
درصد	۰/۴۸	۶/۳۷	۰/۱۹	۰/۰۷	۰/۱۵	۰/۰۳	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۴۴	۰/۶	۱/۸۳	۰/۱۵	۶/۲۶	۰/۰۷	۳/۴۸	۰/۱۹
رده	۸۲۰	۸۱۰	۸۰۰	۷۹۰	۷۸۰	۷۵۰	۷۴۰	۷۳۰	۷۲۰	۷۰۰	۶۸۰	۶۷۰	۶۶۰	۶۴۰	۶۳۰	۶۲۰
فراوانی	۱	۱	۵۳	۴۶	۳	۱۵	۵۶	۵	۱	۱	۱	۱	۱	۴	۱۵	۱۲
درصد	۰/۰۳	۰/۰۳	۱/۹۴	۱/۶۹	۰/۱۱	۰/۵۵	۲/۰۵	۰/۱۹	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۱۵	۰/۵۵	۰/۴۴
رده								۹۸۰	۹۷۰	۹۶۰	۹۵۰	۹۴۰	۹۳۰	۹۲۰	۹۱۰	۹۰۰
فراوانی							۲	۱	۱	۱۱۵	۲	۷	۲۹	۲۸	۷	۹۰۰
درصد							۰/۰۷	۰/۰۳	۰/۰۳	۴/۲۰	۰/۰۷	۰/۲۶	۱/۰۶	۱/۰۲	۰/۲۶	۳۲/۹۲
جمع	۲۷۳۴															

همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، در فاصله زمانی ۱۳۹۴-۱۳۸۳ از ناشران مورد مطالعه تعداد ۲۷۳۴ کتاب منتشر شده است. در میان رده‌ها، رده ۸۹۰ (رده شعر، داستان و نمایشنامه فارسی) با فراوانی ۹۰۰ و رده ۲۹۰ (رده اسلام) با فراوانی ۴۸۲ بیشترین فراوانی‌ها انتشار را داشته‌اند. نتایج نشان داد از مجموع ۴۹۷۸ کتاب منتشر شده توسط ناشران مورد مطالعه، بیشترین فراوانی در رده‌های دیوبی در رده ۸۹۰ با فراوانی ۱۷۵۷ بوده است. این رده، در نظام رده‌بندی دیوبی مربوط به شعر، داستان و نمایشنامه فارسی است. به منظور مشخص کردن وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران مورد مطالعه به لحاظ موضوعی به تفکیک رده دهمی دیوبی در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۹۵، جدول ۴ ترسیم شده است.

جدول ۴. وضعیت کتاب‌های تألیفی چاپی ناشران به لحاظ موضوعی به تفکیک رده دهمی دیوبی در سال ۱۴۰۰-۱۳۹۵

رده	۴۲۰	۳۹۰	۳۸۰	۳۷۰	۳۶۰	۳۵۰	۳۳۰	۳۰۰	۲۹۰	۱۸۰	۱۷۰	۱۵۰	۱۳۰	۱۰۰	۳۰	...
فراوانی	۲	۹۵	۳	۱۰۷	۱۰	۱	۴	۴۰	۲۷۲	۷	۴	۲۶	۲۲۷	۵	۱	۴
درصد	۰/۰۹	۴/۶۱	۰/۱۴	۵/۱۹	۰/۴۸	۰/۰۴	۰/۱۹	۱/۹۴	۱۳/۲۱	۰/۳۳	۰/۱۹	۱/۲۶	۱۱/۰۲	۰/۲۴	۰/۰۴	۰/۱۹
رده	۷۰۰	۶۸۰	۶۷۰	۶۶۰	۶۴۰	۶۳۰	۶۲۰	۶۱۰	۵۹۰	۵۷۰	۵۶۰	۵۵۰	۵۳۰	۵۲۰	۵۱۰	۵۰۰
فراوانی	۲	۲	۲	۴	۹	۸	۱۰	۱۸۲	۲	۲	۵	۶	۵	۲۷	۱۰	۲
درصد	۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۱۹	۰/۴۳	۰/۳۸	۰/۴۸	۰/۳۳	۸/۸۴	۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۲۴	۰/۲۹	۰/۲۴	۱/۳۱	۰/۴۸	۰/۰۹
رده								۹۷۰	۹۵۰	۸۹۰	۸۰۰	۷۹۰	۷۷۰	۷۵۰	۷۴۰	۷۳۰
فراوانی							۶	۱۳	۸۸۶	۱۸	۱۸	۱	۱۴	۲۰	۱	
درصد							۰/۲۹	۰/۶۳	۴۳/۰۳	۰/۸۷	۰/۸۷	۰/۰۴	۰/۶۸	۰/۹۷	۰/۰۴	
جمع	۲۰۵۹															

همان‌طور که داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد، در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۹۵ از ناشران مورد مطالعه تعداد ۲۰۵۹ کتاب منتشر شده است. در میان رده‌ها، رده ۸۹۰ (رده شعر، داستان و نمایشنامه فارسی) با فراوانی ۸۸۶ و رده ۲۹۰ (رده اسلام) با فراوانی ۲۷۲ و رده ۱۳۰ با فراوانی ۲۲۷ بیشترین فراوانی را در انتشار داشته‌اند. نتایج نشان داد که از مجموع ۷۰۳۷ کتاب منتشر شده توسط ناشران مورد مطالعه، بیشترین فراوانی در رده‌های دیوبی در رده ۸۹۰ با فراوانی ۲۶۴۳ بوده است. این رده، در نظام رده‌بندی دیوبی مربوط به شعر، داستان و نمایشنامه فارسی است.

در فاصله زمانی ۱۴۰۰-۱۳۹۵، تعداد ۱۹۵۶ کتاب موضوع مشخصی دارند. در این میان کتاب‌هایی با موضوعات داستانه‌های حیوانات، تخیلی، اخلاقی و تربیتی و مذهبی بیشترین فراوانی را دارند و موضوعات تاریخ و جغرافیا، مرجع و هنر کمترین مقدار فراوانی را دارند.

پرسش سوم: عوامل مؤثر در انتخاب موضوع در خطمشی انتخاب موضوع ناشران کدامند؟ برای پاسخ به این پرسش، مصاحبه‌ای با ناشران صورت گرفت. با تحلیل مصاحبه‌های ناشران و بر اساس کدگذاری‌های انجام شده، عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع در خطمشی انتشاراتی ناشران، بر اساس ترتیب فراوانی زیرمقوله‌ها که نشان از تأکید و اهمیت مصاحبه‌شوندگان است، شناسایی شد. بدین ترتیب عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع به ترتیب فراوانی کدهای باز بدین ترتیب مشخص شد: «گرایش‌های موضوعی»، «انتخاب موضوع»، «خطمشی و برنامه‌ریزی»، «دیدگاه ناشران»، و «ارتباط و تعامل».

عامل اول: گرایش‌های موضوعی

مطابق با بررسی‌های انجام شده در موضوع‌های کتاب‌های کودکان و نوجوانان بر اساس رده‌بندی دهدهی دیویی، از خبرگان نشر علت گرایش داشتن به موضوعات ادبی سؤال شد. پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان بر اساس کدگذاری باز، تجزیه و تحلیل شد (جدول ۶).

جدول ۶. مقوله و زیر مقوله و مفاهیم مربوط به گرایش‌های موضوعی

مقوله	زیر مقوله	مفاهیم	فراوانی
مقوله ۱	نقش پیشینه انتشارات در انتخاب موضوع	پیشینه انتشارات گرایش خطمشی انتشارات به نشر موضوعات ادبی	۲۳
	گرایش به موضوعات ادبی	تأثیر گذاری شعر و داستان بر خوانندگان پایداری کتاب‌های ادبی متنوع بودن و گستردگی موضوعات ادبی تخصص مدیران انتشارات در نشر موضوعات ادبی	۲۵
	توجه به گرایش مخاطب	علاقه مخاطب در انتشار آثار ادبی	۲۱
	توجه به گرایش مؤلف	علاقه و تبحر مؤلف در نشر موضوعات داستانی	۱۹

با توجه به فراوانی زیرمقوله‌ها که از تحلیل متن مصاحبه‌شوندگان به دست آمد، اولین عامل مؤثر در انتخاب موضوع از دیدگاه ناشران بر اساس فراوانی زیرمقوله‌ها، مقوله گرایش‌های موضوعی است. مقوله گرایش‌های موضوعی دارای زیرمقوله‌های نقش پیشینه انتشارات در انتخاب موضوع، گرایش به موضوعات ادبی، توجه به گرایش مخاطب و توجه به گرایش مؤلف است و زیرمقوله‌ها در مجموع ۸ مفهوم را در بر می‌گیرد.

در میان زیرمقوله‌ها، گرایش به موضوعات ادبی بیشترین فراوانی را دارد. بنابراین می‌توان گفت که زیرمقوله گرایش به موضوعات ادبی با فراوانی ۲۵ عامل مؤثر در مقوله گرایش‌های موضوعی است. ناشران در زیر مقوله گرایش به موضوعات ادبی به مفاهیمی از قبیل تأثیرگذاری شعر و داستان بر خوانندگان، پایداری کتاب‌های ادبی، متنوع بودن و گستردگی موضوعات ادبی، تخصص مدیران انتشارات در نشر موضوعات ادبی اشاره کرده و آنها را مؤثر می‌دانند.

زیرمقوله نقش پیشینه انتشارات با فراوانی ۲۳، عامل مؤثر در گرایش به موضوعات ادبی است. ناشران در زیرمقوله نقش پیشینه انتشارات، به اهمیت پیشینه انتشارات و گرایش خطمشی به نشر موضوعات ادبی اشاره کرده و آنها را عامل مهم در گرایش به موضوع‌های ادبی می‌دانند.

زیرمقوله توجه به گرایش مخاطب، با فراوانی ۲۱ نشان می‌دهد گرایش مخاطب نقش مهمی در روند انتشارات ناشران دارد. همچنین ناشران اظهار می‌کنند مخاطبان به موضوعات ادبی علاقه‌مند هستند و از آنجا که یکی از عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع نیاز مخاطب است، ناشران سعی می‌کنند با انتشار موضوعات ادبی نیاز مخاطبان را برآورده کنند.

در میان زیرمقوله‌های گرایش‌های موضوعی، زیرمقوله توجه به گرایش مؤلف با فراوانی ۱۹، بر گرایش‌های موضوعی انتشارات ناشران مؤثر است. تبحر مؤلف در نشر آثار داستانی می‌تواند روند انتشارات ناشران را به سمت موضوعات ادبی سوق دهد.

عامل دوم: انتخاب موضوع

با توجه به مجموع فراوانی زیرمقوله‌ها در جدول ۶، دومین عامل مؤثر بر خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران، مقوله انتخاب موضوع است. بر اساس پاسخ‌های خبرگان نشر، مجموع عواملی که بر انتخاب موضوع مؤثر بوده است، شناسایی شدند (جدول ۷).

جدول ۷. مقوله، زیرمقوله و مفاهیم مربوط به انتخاب موضوع

مقوله	زیر مقوله	مفاهیم	فراوانی
انتخاب موضوع	توجه به عوامل اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - اقتضائات روز - عوامل اجتماعی 	۲۰
	توجه به نیاز مخاطب	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به مسائل و مشکلات کودکان و نوجوانان - توجه به مسائل آموزشی و تربیتی 	۱۷
	نقش شورای مشورتی در انتخاب موضوع	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به موضوع - توجه به محتوا - توجه به موضوع و محتوا - نظارت بر سایر مراحل تولید 	۱۴
	توجه به عرضه و تقاضا	<ul style="list-style-type: none"> - عوامل فرهنگی - توجه به بازار 	۱۷
	توجه به منابع مورد استفاده	<ul style="list-style-type: none"> - نشریات - پایان نامه - مطالعات درون سازمان - تجربیات سازمان - ارتباط مستقیم داشتن با مخاطبان 	۱۴

با توجه به مجموع فراوانی زیرمقوله‌ها که از تحلیل متن مصاحبه‌ها به دست آمد، مقوله انتخاب موضوع دارای پنج زیرمقوله؛ یعنی توجه به عوامل اجتماعی، توجه به نیاز مخاطب، نقش شورای مشورتی در انتخاب موضوع، توجه به عرضه و تقاضا و توجه به منابع مورد استفاده است و زیرمقوله‌ها در مجموع شامل پانزده مفهوم است. در میان زیرمقوله‌ها، توجه به عوامل اجتماعی با فراوانی ۲۰ بیشترین فراوانی را دارد که این امر نشان‌دهنده تأثیر عمیق عوامل اجتماعی و اقتضائات روز در انتخاب موضوع است. توجه به نیاز مخاطب با فراوانی ۱۷، به عنوان یک زیرمقوله در مقوله انتخاب موضوع اهمیت درخور توجه‌ای دارد. در همین راستا، ناشران در مصاحبه‌های انجام شده اذعان داشتند که توجه به نیاز مخاطب نقش مهمی در انتخاب موضوع دارد. بنابراین توجه به مسائل و مشکلات کودکان و نوجوانان و همچنین توجه به مسائل آموزشی و تربیتی را در برآوردن نیاز مخاطب مؤثر می‌دانند. توجه به عرضه و تقاضا با فراوانی ۱۷، طبق اظهارات ناشران، نقش مهمی در انتخاب موضوع دارد. آنها معتقدند توجه به عوامل فرهنگی و نیاز بازار می‌تواند بر عرضه و تقاضا تأثیر گذار باشد.

زیرمقوله شورای مشورتی، با فراوانی ۱۴ از دیدگاه ناشران یکی از عوامل مؤثر در انتخاب موضوع است. آنها اظهار کرده‌اند که شورای مشورتی در محتوا، موضوع، سایر مراحل تولید نقش مهمی دارد و اعضای آن کارشناسانی هستند که همواره بر موضوع و محتوا و سایر مراحل تولید نظارت دارند. در مورد زیرمقوله منابع مورد استفاده، با فراوانی ۱۴ ناشران اظهار می‌کنند نشریات، نتایج پایان‌نامه‌ها، مطالعات و تجربیات سازمان و ارتباط مستقیم با مخاطبان، منابع مورد استفاده در انتخاب موضوع هستند و همواره از منابع ذکر شده در انتخاب موضوع استفاده می‌کنند. در میان منابع مورد استفاده، ارتباط مستقیم با مخاطبان نقش بسزایی در انتخاب موضوع دارد و ناشران به اهمیت ارتباط مستقیم با خواننده‌گان تأکید داشتند.

عامل سوم: خط‌مشی و برنامه‌ریزی

با توجه به مجموع فراوانی زیرمقوله‌ها، سومین عامل مؤثر بر خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران، خط‌مشی و برنامه‌ریزی است.

جدول ۸. مقوله و زیر مقوله‌های مربوط به خط‌مشی و برنامه‌ریزی

مقوله	زیرمقوله	مفاهیم	فراوانی
خط‌مشی و برنامه‌ریزی	خط‌مشی تصریحی	- داشتن خط‌مشی مدون و اهمیت داشتن خط‌مشی - مشخص شدن مسیر و رویه	۱۶
	خط‌مشی تلویحی	- ضرورت برنامه‌ریزی در انتخاب موضوع بر اساس دوره‌های زمانی - توجه به برنامه‌های انتشارات	۹
	اهداف خط‌مشی	- ترویج کتابخوانی - پرورش قوه تخیل - توسعه منابع مکتوب - برآوردن نیاز مخاطب - وابستگی به سازمان مادر - متناسب بودن با فرهنگ ایرانی	۱۸
	گرایش به تنوع موضوعی در خط‌مشی	- جذب مخاطب بیشتر - پوشش موضوعات مختلف - فروش بیشتر	۲۷

بر اساس پاسخ‌های تحلیل شده، مقوله خط‌مشی و برنامه‌ریزی دارای زیرمقوله‌های خط‌مشی تصریحی، خط‌مشی تلویحی، اهداف خط‌مشی، گرایش به تنوع موضوعی در خط‌مشی است و زیرمقوله‌ها دارای ۱۳ مفهوم هستند.

در این میان، زیرمقوله گرایش به تنوع موضوعی در خط‌مشی، با فراوانی ۲۷ بیشتر مورد توجه ناشران بوده است. ناشران در مصاحبه‌های خود اذعان داشتند تنوع موضوعی در انتشارات ناشران موجب جذب مخاطب و فروش بیشتر می‌شود. از اینرو، آنها همواره سعی کرده‌اند موضوعات متنوع را در مجموعه انتشاراتی خود بگنجانند. آنچه از بررسی محتوای موضوعی کتاب‌های کودکان و نوجوانان بر اساس فهرست‌نویسی تحلیلی فهرست‌برگه‌ها در فاصله‌های زمانی ۱۳۸۲-۱۳۷۰ و ۱۳۹۴-۱۳۸۳ و ۱۳۹۵-۱۴۰۰ به دست آمد، موضوع کتاب‌های کودکان و نوجوانان در ۱۳ دسته موضوعی قرار گرفت. بنابر فراوانی محتوای موضوعی کتاب‌های تألیفی ناشران و افزایش تنوع موضوعی کتاب‌ها، مشخص شد ناشران در خط‌مشی انتشاراتی خود گرایش به تنوع موضوعی دارند. ناشران در خط‌مشی انتشاراتی خود، اهداف مشخصی دارند. زیرمقوله اهداف با فراوانی ۱۸ نشان از اهمیت هدف‌گذاری در نشر است. ناشران در مصاحبه‌های خود، ترویج کتابخوانی، توسعه منابع مکتوب، برآوردن نیاز مخاطب، وابستگی به سازمان مادر و متناسب بودن با فرهنگ ایرانی را از جمله اهداف خود در نشر می‌دانند.

زیرمقوله خط‌مشی تصریحی با فراوانی ۱۶ نشان می‌دهد ناشران در مجموعه انتشاراتی خود برای انتشار کتاب‌های کودکان و نوجوانان از یک خط‌مشی مشخصی پیروی می‌کنند. ناشران تأکید کردند خط‌مشی تصریحی به منظور مشخص کردن مسیر و رویه است و همواره اهمیت آن مورد توجه است. در مصاحبه‌های انجام شده، مشخص شد ۹ ناشر خط‌مشی مدون داشتند، خط‌مشی تصریحی، همان خط‌مشی مدون است. طبق اظهارات ناشران خط‌مشی به عنوان ملاک عمل و تعیین‌کننده مسیر و رویه و راهنمای عمل ناشران است. زیرمقوله خط‌مشی تلویحی با فراوانی ۹ یکی دیگر از زیرمقوله‌ها در خط‌مشی و برنامه‌ریزی است. این زیرمقوله دارای دو مفهوم ضرورت برنامه‌ریزی در انتخاب موضوع بر اساس دوره‌های زمانی مختلف و توجه به برنامه‌های انتشارات است. از میان ناشران مورد مطالعه، ۳ ناشر خط‌مشی مدون نداشتند. این ناشران بر اساس برنامه‌هایی که در دوره‌های زمانی مختلف صورت می‌گیرد و برنامه‌های انتشارات، تصمیم به انتشار کتاب با موضوع‌های مختلف می‌کنند.

عامل چهارم: دیدگاه ناشران

با توجه به مجموع فراوانی زیرمقوله‌ها، چهارمین عامل مؤثر بر خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران، مقوله نگرش و دیدگاه ناشران است (جدول ۹).

جدول ۹. مقوله و زیر مقوله‌های نگرش و دیدگاه مدیران

مقوله	زیر مقوله	مفاهیم	فراوانی
نگرش و دیدگاه مدیران	نگرش اثرآفرین	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به نیاز مخاطب - توجه به نیاز سازمان - اولویت داشتن نگرش اثرآفرین در انتشارات 	۲۲
	نگرش اثرگزین	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به کیفیت اثر - متناسب بودن اثر با مجموعه انتشاراتی 	۲۰

مقوله نگرش و دیدگاه ناشران شامل دو زیرمقوله نگرش اثرآفرین و نگرش اثرگزین است. نگرش اثرآفرین با فراوانی ۲۲، نشان‌دهنده تأکید ناشران بر نگرش اثرآفرینی است. نگرش اثرآفرین دارای مفاهیمی از قبیل توجه به نیاز مخاطب و توجه به نیاز سازمان است. نگرش اثرآفرین بیان‌کننده سیاست ناشر است و مشخص می‌کند ناشران چه میزان به خلق اثر جدید توجه می‌کنند و تاچه میزان در خلق اثر جدید نیاز مخاطب را برآورده می‌کنند. نگرش اثرگزین با فراوانی ۲۰ نشان می‌دهد ناشران در کنار سیاست اثرآفرین، سیاست اثرگزین هم دارند. ناشران در سیاست اثرگزین همواره سعی می‌کنند به کیفیت اثر و متناسب بودن آن اثر با مجموعه انتشاراتی توجه کنند.

عامل پنجم: ارتباط و تعامل

با توجه به مجموع فراوانی زیرمقوله‌ها، پنجمین عامل مؤثر بر خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران، مقوله تعامل و ارتباط ناشران است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. مقوله و زیر مقوله‌های مربوط به ارتباط و تعامل

مقوله	زیر مقوله	مفاهیم	فراوانی
تعلیق و ارتباط	ایجاد تعامل	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت چارچوب نشر از طریق ارتباط با مخاطبان - استفاده از نظرات و تجربیات ناشران - بهبود کیفیت نشر از طریق همکاری ناشران 	۱۶
	حمایت سازمان‌های متولی در ایجاد تعامل	<ul style="list-style-type: none"> - نقش سازمان‌های دولتی در ایجاد تعامل - نیاز به مکان خاص در ایجاد تعامل 	۱۴

مقوله تعامل و ارتباط ناشران دارای دو زیرمقوله ایجاد تعامل و ضرورت حمایت از سوی سازمان‌های متولی در ایجاد تعامل است. زیرمقوله ایجاد تعامل با فراوانی ۱۶، نشان از علاقه ناشران به ایجاد و برقراری تعامل دارد. ناشران در مصاحبه‌های خود اذعان داشتند تعامل با ناشران، منجر به تقویت چارچوب‌بندی نشر، بهبود کیفیت نشر و همچنین موجب بهره‌مندی از نظرات و تجربیات ناشران دیگر می‌شود.

زیرمقوله ضرورت حمایت از سوی سازمان‌های متولی در ایجاد تعامل با فراوانی ۱۴، نشان می‌دهد که سازمان‌های دولتی در ایجاد تعامل نقش مهمی دارند و از سویی ناشران به نبود مکان خاص در ایجاد تعامل اشاره کرده‌اند. آنها تأکید بر این مطلب تأکید داشتند که ایجاد تعامل مستلزم مکانی خاص برای انجام چنین تعاملاتی است.

پرسش چهارم: راهکارهای ایجاد تنوع موضوعی در خط‌مشی انتشاراتی ناشران کدامند؟

خبرگان حوزه نشر که مورد مصاحبه قرار گرفتند، راهکارهایی را جهت افزایش تنوع موضوعی در انتشارات ارائه دادند (جدول ۱۱).

جدول ۱۱. مقوله و مفاهیم راهکارهای تنوع موضوعی

مقوله	مفاهیم
راهکارهای تنوع موضوعی	- شناسایی نیاز مخاطب
	- ترویج کتابخوانی و تقویت صنعت نشر
	- ایجاد سرفصل‌های جدید در خطمشی
	- توجه به آثار فاخر ملی
	- توجه به نیاز بازار
	- استفاده از نظرات کارشناسان
	- استفاده از رسانه‌های عمومی در تبلیغ موضوعات جدید
	- برگزاری جلسات مختلف با نویسندگان و بحث و گفتگو پیرامون موضوعات مختلف
	- شناسایی خلأهای موضوعی
	- توجه به عمق مطالعاتی و نگرش نویسنده
	- برگزاری جلسات قصه گوئی، شعر خوانی و داستان‌خوانی به منظور ارتباط بین مخاطبان و نویسندگان
- آشنا کردن نویسندگان با نحوه زندگی کودکان و نوجوانان به منظور ایجاد تنوع در موضوع کتاب‌های کودکان و نوجوانان	

پرسش پنجم: موانع و چالش‌های اصلی در انتخاب موضوع در خطمشی ناشران کدام است؟ این پرسش در پی شناسایی موانع تنوع موضوعی در کتاب‌های کودکان و نوجوانان است. مقوله محدودیت‌های انتخاب موضوع شامل سه زیرمقوله توجه به عامل سازمانی، وضعیت نامطلوب اقتصادی و بعد مؤلف است. (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. مقوله زیرمقوله‌های مربوط به محدودیت‌های انتخاب موضوع

مقوله	زیرمقوله	مفاهیم	فراوانی
محدودیت‌های انتخاب موضوع	توجه به عامل سازمانی	- اهمیت سازمان‌های وابسته به انتشارات - دولتی بودن برخی از انتشارات - سلیقه‌ای عمل کردن کارشناسان وزات فرهنگ و ارشاد اسلامی	۱۰
	وضعیت نامطلوب اقتصادی	- کمبود بودجه در انتشارات - هزینه‌بر بودن تألیف کتاب‌های علمی - عدم بازگشت سرمایه در نشر موضوعات جدید	۱۴
	بعد مؤلف	- نبود مؤلف علمی در کشور - عدم اطلاعات کافی مؤلفان در موضوعات علمی	۱۹

بر اساس داده‌های جدول ۱۲، زیرمقوله مؤلف با فراوانی ۱۹، از مهمترین چالش‌ها و موانع است. در اینجا ناشران کمبود مؤلف علمی و عدم اطلاعات کافی مؤلفان از مباحث علمی را عامل بازدارنده در افزایش تنوع موضوعی می‌دانند. کمبود کتاب‌های علمی در انتشارات ناشران سبب می‌شود ناشران در دیگر زمینه‌های موضوعی اقدام به انتشار آثاری نمایند و همین عامل منجر به عدم تعادل در وضعیت انتشار کتاب‌های کودکان و نوجوانان در زمینه‌های موضوعی مختلف می‌شود.

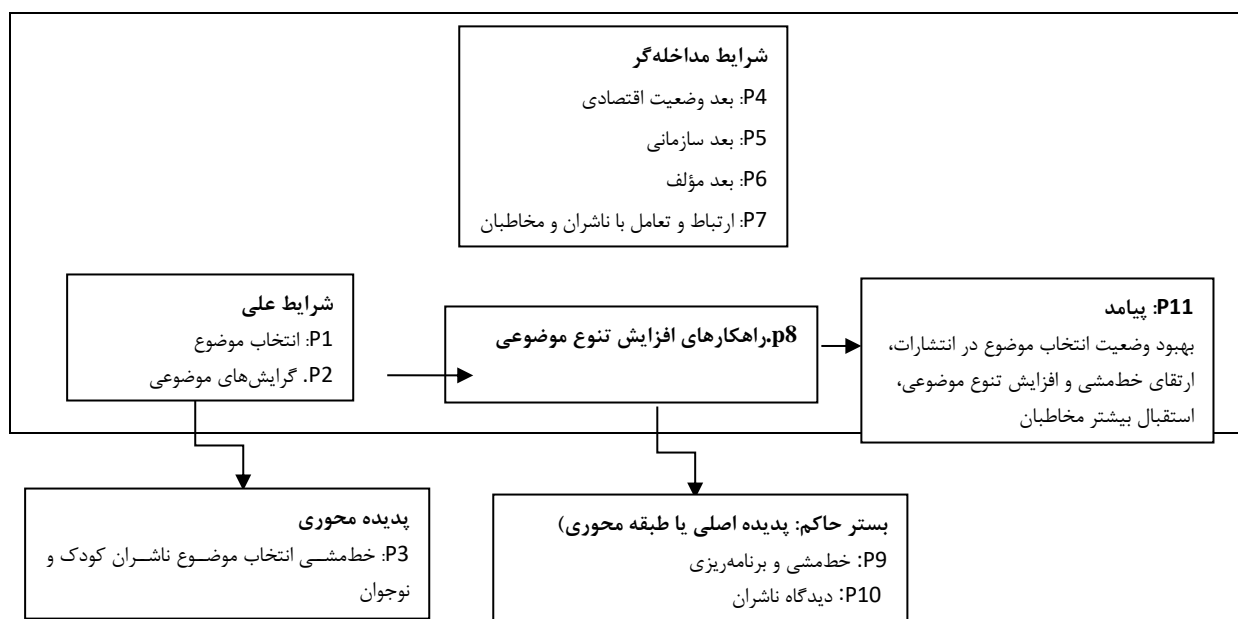
زیرمقوله وضعیت نامطلوب اقتصادی با فراوانی ۱۴، دومین عامل چالش‌برانگیز و محدودیت‌کننده در انتشار موضوعات خاص توسط ناشران است. ناشران کمبود بودجه، هزینه‌بر بودن تألیف کتاب‌های علمی و عدم بازگشت سرمایه در نشر برخی از موضوعها را ناشی از وضعیت نامطلوب اقتصادی می‌دانند. آنها چنین توضیح می‌دهند که هزینه‌بر بودن تألیف کتاب‌های علمی و نگرانی از بازگشت سرمایه سبب می‌شود انتشار چنین کتاب‌هایی کمتر مورد توجه قرار گیرد. از طرفی، آنها بیان می‌کنند همواره با کمبود بودجه روبرو هستند و همین عامل منجر می‌شود که مطالعات کمتری را به منظور شناسایی نیاز مخاطب داشته باشند و صرفاً کتاب‌هایی را منتشر کنند که فروششان تضمین شده است. تامین بودجه ناشران سبب می‌شود دیدی عمیق‌تر و مطالعات گسترده‌ای را به منظور شناسایی نیاز مخاطب داشته باشند.

زیرمقوله توجه به عامل سازمانی با فراوانی ۱۰، یکی دیگر از چالش‌های ناشران در انتخاب موضوع است. ناشران در مصاحبه‌های خود اذعان داشتند سازمان‌های وابسته به انتشارات از اهمیت بالایی برخوردار هستند. بنابراین آثاری را منتشر می‌کنند که متناسب

با اهداف آن سازمان باشد. از طرفی، ناشران دولتی بیان می‌کنند که مانند برخی از ناشران خصوصی نمی‌توانند هر اثر با هر تصویر و محتوایی چاپ کنند. همچنین آنها بیان کردند کارشناسان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در نظارت محتوای آثار ناشران سلیقه‌ای عمل می‌کنند. از دید ناشران، چنین رویکردی یک عامل بازدارنده محسوب می‌شود.

پرسش ششم: مدل خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران چگونه است؟

پاسخ به این پرسش، بر اساس داده‌هایی خواهد بود که از پاسخ به پرسش‌های یک تا پنج به دست آمده است. مدل خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران پس از کدگذاری محوری و بر اساس مدل پارادایمی ارائه و در مرحله کدگذاری گزینشی نظریه‌پردازی شده است (شکل ۱).

شکل ۱. مدل پارادایمی خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران کودک و نوجوان

تشریح مدل پارادایمی

در ادامه، چگونگی انتخاب هر یک از طبقات در مدل پارادایمی تشریح می‌شود. برای تبیین بهتر این مدل، از طرحی که از کیا و همکاران (۱۳۹۰) برای ترسیم یک مدل پارادایمی استفاده کرده‌اند، استفاده شده است.

پدیده (طبقه محوری): خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران

این مقوله همان برچسب مفهومی است که برای چارچوب یا طرح به وجود آمده، در نظر گرفته می‌شود (از کیا، ۱۳۸۲). از آنجا که در این پژوهش، خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران کودک و نوجوان مورد مطالعه قرار گرفته است بنابراین این طبقه به عنوان طبقه محوری انتخاب شد.

شرایط علی: انتخاب موضوع و گرایش‌های موضوعی

شرایط علی، حوادث و وقایعی هستند که به رویداد یا توسعه یک پدیده می‌انجامند. پدیده به معنای ایده، حادثه، رویداد و واقعه اصلی است که مجموعه‌ای از کنش‌ها برای اداره کردن آن هدایت می‌شوند (از کیا، ۱۳۸۲). به دلیل اینکه هدف اصلی پژوهش حاضر مطالعه خط‌مشی انتخاب موضوع ناشران کودک و نوجوان است بنابراین در این پژوهش مقوله‌های انتخاب موضوع و گرایش‌های موضوعی منجر به ایجاد رویداد و توسعه پدیده اصلی (خط‌مشی انتخاب موضوع) می‌شود.

بستر حاکم یا زمینه: خطامشی و برنامه‌ریزی، نگرش مدیران

زمینه بیانگر مجموعه شرایطی خاص است که درون آن راهبردهای کنش یا واکنش‌ها انجام می‌شود (از کیا، ۱۳۸۲). از آنجا که هدف پژوهش حاضر واکاوی خطامشی انتخاب موضوع ناشران کتاب کودک و نوجوان است، انتخاب موضوع در خطامشی ناشران در بستر مقوله‌های خطامشی و برنامه‌ریزی و نگرش مدیران انجام می‌شود.

شرایط مداخله‌گر: وضعیت نامطلوب اقتصادی، بعد سازمانی، بعد مؤلف و تعامل و ارتباط ناشران

شرایط ساختاری مربوط به راهبردهای عمل / تعامل است که به پدیده ربط دارد. آن‌ها تسهیل‌کننده یا محدودکننده راهبردهایی هستند که درون یک زمینه قرار دارند (از کیا، ۱۳۸۲). در این پژوهش وضعیت نامطلوب اقتصادی و نیز بعد سازمانی می‌توانند عامل محدودکننده در نظر گرفته شود. نقش مؤلفان و تعامل و ارتباط بین ناشران می‌تواند عامل تسهیل‌کننده در راهبردهای تولید کتاب تلقی شود.

راهبردها: راهکارهای افزایش تنوع موضوعی

راهبردهای عمل / تعامل که کنشگران برای مدیریت، اداره، انتقال دادن یا پاسخ دادن به پدیده تحت مجموعه خاص از شرایط مشاهده شده به کار می‌گیرند (از کیا، ۱۳۸۲). در این پژوهش راهکارهای افزایش تنوع موضوعی، راهبردهای عمل محسوب می‌شوند که عبارتند از: شناسایی نیاز مخاطب، ترویج کتابخوانی به معنای مراجعه به کتاب‌فروشی و به منظور تقویت صنعت نشر، برگزاری جلسات قصه‌گویی، شعر، داستان‌خوانی به منظور ارتباط ما بین مخاطب و نویسندگان و مانند آن است.

پیامد: بهبود وضعیت انتخاب موضوع و افزایش تنوع موضوعی در انتشارات ناشران کودک و نوجوان

پیامد برون‌داد یا نتایج کنش و واکنش هستند (از کیا، ۱۳۸۲). راهکارهای به دست آمده در خصوص افزایش تنوع موضوعی از تحلیل اظهارات ناشران، منجر به بهبود وضعیت انتخاب موضوع و افزایش تنوع موضوعی در انتشارات ناشران کودک و نوجوان می‌شود. از آنجا که هدف اصلی پژوهش مطالعه خطامشی انتخاب موضوع ناشران کودکان و نوجوانان و تحلیل موضوعی کتاب‌های آنان بر اساس رده‌بندی دهدهی دیویی است و به نوعی با تنوع موضوعی کتاب‌های کودکان و نوجوانان ارتباط دارد. بنابراین، راهکارهای ارائه شده می‌تواند به بهبود وضعیت نشر منجر شود، خلأهای موضوعی را پوشش دهد و انتشار کتاب‌هایی که از فراوانی کمتری برخوردار هستند، مورد توجه ناشران قرار گیرد.

بنا بر نظر کرسول^۱ (۱۳۹۳) یک نظریه‌پرداز داده‌بنیاد (نظریه مبنایی) می‌تواند نظریه خود را به سه شیوه، یعنی به صورت نمودار، به شکل تشریحی و روایتی، داستان و به صورت مجموعه‌ای از گزاره‌ها بیان کند. در این پژوهش نظریه به صورت مجموعه‌ای از گزاره‌ها بیان می‌شود و هر یک از حروف P به یک گزاره اشاره دارد که در ادامه بیان خواهد شد.

P۱: انتخاب موضوع محور اصلی در خطامشی انتخاب موضوع ناشران است.

P۲: گرایش‌های موضوعی نمودی از وضعیت موضوع‌های منتشر شده ناشران است.

P۳: خطامشی انتخاب موضوع ناشران در نتیجه شکل‌گیری کنش‌ها و تعاملات است.

P۴: وضعیت اقتصادی نامطلوب عامل محدودکننده در انتشار موضوع‌ها است.

P۵: بعد سازمانی می‌تواند عامل محدودکننده در خطامشی انتخاب موضوع ناشران شود.

P۶: وجود مؤلفان متخصص و علاقه‌مند در زمینه‌های مختلف ادبیات کودک از جمله چالش‌های نشر کودک است.

P۷: تعامل ناشران با یکدیگر و با مخاطب تسهیل‌کننده بهبود وضعیت نشر می‌شود.

P۸: راهکارهای ارائه شده از دیدگاه ناشران می‌تواند منجر به افزایش تنوع موضوعی در انتشارات ناشران شود.

P۹: خطامشی و برنامه‌ریزی می‌تواند عامل مؤثر در انتخاب موضوع برای ناشران باشد. خطامشی و برنامه‌ریزی نمایانگر نحوه عمل ناشران است.

P۱۰: نگرش و دیدگاه ناشران در اجرای خطامشی انتخاب موضوع تأثیرگذار است.

^۱. Creswell

P11: بهبود وضعیت انتخاب موضوع، ارتقای خط‌مشی و افزایش تنوع موضوعی در نتیجه طراحی سازوکارهای ذکر شده است.

نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج به دست آمده (جدول‌های ۱، ۲ و ۳ و ۴)، مشخص شد از مجموع ۷۰۳۷ کتاب منتشر شده توسط ناشران مورد مطالعه، بیشترین فراوانی، مطابق با نظام رده‌بندی دهدهی دیویی، در فاصله‌های زمانی مورد مطالعه، رده ۸۹۰ با فراوانی ۲۶۴۳ در مجموع انتشارات ناشران است. این رده در نظام رده‌بندی دیویی مربوط به شعر، داستان و نمایشنامه فارسی است. طاهری‌لطفی (۱۳۷۵) و طوفانی‌اصل (۱۳۶۹) در پژوهش‌های خود به نتایج مشابهی رسیدند. آنها دریافتند که نشر کتاب کودک در قالب‌های داستان و ادبیات نسبت به سایر انواع آثار از فراوانی بیشتری برخوردار است. یافته‌های پژوهش جلالی دیزجی و همکاران (۱۳۹۹) نیز نشان داد کتاب‌های داستانی و شعر نسبت به سایر منابع دیگر در کتابخانه‌های عمومی بیشتر به امانت می‌رود.

ناشران در مصاحبه‌های خود علت فزونی انتشار کتاب‌های داستانی و ادبیات را تابع زیرمقوله‌های پیشینه و نقش انتشارات، گرایش داشتن به موضوع‌های ادبی و توجه به نیاز مخاطب می‌دانند. مقوله گرایش‌های موضوعی دارای زیرمقوله‌های نقش پیشینه انتشارات در انتخاب موضوع، گرایش به موضوعات ادبی، توجه به گرایش مخاطب و توجه به گرایش مؤلف است. ناشران در زیرمقوله گرایش به موضوع‌های ادبی به مفاهیمی از قبیل تأثیرگذاری شعر و داستان بر خوانندگان، پایداری کتاب‌های ادبیات، متنوع بودن و گستردگی موضوعات ادبی، تخصص مدیران انتشارات در نشر موضوعات ادبی مؤثر می‌دانند. از طرفی، ناشران پیشینه انتشارات و گرایش خط‌مشی به نشر موضوع‌های ادبی را عامل مهمی در این امر تلقی می‌کنند. همچنین ناشران علاقه مخاطب و تبحر مؤلف در نشر موضوع‌های ادبی را از جمله علل گرایش نشر آنها ذکر کرده‌اند. بدین ترتیب، مشاهده می‌شود وجود متخصصان و مؤلفان متخصص حوزه‌های مختلف کتاب کودک که قادر به تألیف کتاب‌های کودک در زمینه‌های مختلف علمی، دینی، تاریخی، ادبی، آموزشی و مانند آن باشد، یک عامل مداخله‌گر بر فرایند تولید کتاب کودک است. همسو با نتایج این بخش از پژوهش حاضر، در پژوهش سپهر و مکائیل‌زاده (۱۳۹۳) نیز به عواملی همچون تبحر نویسندگان و علایق مخاطبان از جمله عوامل مؤثر در انتشار کتاب تأکید شده است.

با توجه به اظهارات ناشران مبنی بر نقش مهم رویدادها و مسائل اجتماعی و نیز مقتضیات زمان در انتخاب موضوع، و با توجه به وقوع جنگ تحمیلی ایران و عراق در فاصله زمانی ۱۳۶۹-۱۳۵۸، انتشار در حوزه مسائل اجتماعی بیشترین فراوانی را داشته است. بر اساس بخش فهرست‌نویسی تحلیلی، مسائل اجتماعی شامل موضوع‌هایی از قبیل شناخت محیط اجتماعی، مسائل جامعه، رفتار اجتماعی، وقایع (مانند جنگ) است. مرور پیشینه‌های خارجی (آلوارز آرلانو و همکاران، ۲۰۲۳؛ پانواو، ۲۰۲۳؛ کان، ۲۰۲۳؛ موران، ۲۰۲۲؛ تونل و جاکوب، ۲۰۱۳؛ چاترجی، ۲۰۱۲؛ شاهین، ۲۰۱۲؛ پاندا میشلدس، ۲۰۱۰) نیز نشان داد که در همه ادوار تاریخ، نشر کتاب کودک تحت تأثیر وضعیت اجتماعی و سیاسی زمان خود بوده است.

از طرفی، طبق اظهارات ناشران، کمبود کتاب‌های علمی متأثر از کمبود مؤلف علمی در کشور (بعد مؤلف)، عدم آشنایی ناشران در زمینه مباحث علمی و هزینه‌بر بودن کتاب‌های علمی (بعد اقتصادی) دانسته شده است. همچنین کمبود یا عدم وجود انتشاراتی در حوزه‌های موضوعی اخلاقی، تربیتی، روانشناسی و مرجع نشان از شکاف انتشاراتی در این موضوعها است. در فاصله زمانی ۱۳۸۲-۱۳۷۰، یعنی بعد از پایان جنگ تحمیلی، ناشران شرایط مذهبی جامعه ایران را بر انتخاب موضوع در فاصله زمانی مذکور تأثیرگذار می‌دانند. چنین یافته‌ای با نتایج پژوهش رزازی (۱۳۸۷) مبنی بر این که در سال‌های ابتدایی پس از پیروزی انقلاب، غالب آثار واقع‌گرا بوده و موضوعاتی چون انقلاب، پیروزی، مبارزه با ظلم، ایثار، فداکاری، فقر، درد و رنج، جنگ و ویرانی موضوع‌های غالب آثار بوده است، همخوانی دارد. در این راستا، تونل و جاکوب (۲۰۱۳) از عصر رئالیسم جدید نام می‌برند که ادبیات کودکان را متحول کرده است. با توجه به اظهارات پیش گفته ناشران درمورد نقش مقتضیات جامعه و زمان بر انتخاب موضوع، مشاهده می‌شود که در فاصله زمانی ۱۳۸۲-۱۳۷۰ به دلیل مذهبی‌تر شدن جامعه و جو مذهبی حاکم، انتشارات به سمت نشر آثار مذهبی پیش رفته است. در فاصله زمانی ۱۳۸۲-۱۳۷۰ کتاب‌های علمی، کتاب‌های مرجع و کتاب‌هایی با موضوع‌های اخلاقی، تربیتی و روان‌شناسی

و کتاب‌های هنر، کتاب‌های تاریخ و جغرافیا و زندگی‌نامه نسبت به دهه قبل فراوانی بیشتری داشته است و ناشران در این زمینه فعالیت بیشتری را از خود نشان داده‌اند. همسو با یافته‌های پژوهش حاضر، غیبی‌زاده (۱۳۸۶) در یافته‌های پژوهش خود نشان می‌دهد انتشار کتاب‌های غیرداستانی کودکان و نوجوانان، در موضوع‌های علوم، سرگذشت‌نامه‌ها و تاریخ و جغرافیا در سال‌های ۸۰-۸۱ روند رو به رشدی داشته است اما در قیاس، در موضوع‌های جامعه‌شناسی، کشاورزی و ادبیات عنوان کمتری منتشر شده است. رزازی (۱۳۸۷) نیز در پژوهش خود به نتایج مشابهی دست یافت؛ مبنی بر اینکه در سال‌های ۷۶-۷۳ بخش عمده آثار راه، آثار غیرداستانی تشکیل داده است و از نیمه دوم دهه هفتاد، نویسندگان گرایش شدید به تألیف آثار غیرداستانی پیدا کرده‌اند. چنین رویکردی با توجه به نیاز مخاطب، که ناشران آن را عامل مهمی در انتشارات دانسته‌اند، به نظر می‌رسد در اثر مطالبه عمومی کودکان و نوجوانان و اقبال بیشتر مردم و البته توجه ناشران به نیاز آنها بوده است. گوناگونی موضوعات منتشر شده در فاصله زمانی ۱۳۸۲-۱۳۷۰ نشان از حرکت به سوی توجه به تنوع موضوعی در انتشارات کودک و نوجوان است. ناشران در مصاحبه‌های خود اظهار داشتند، تنوع موضوعی در انتشارات موجب جذب مخاطب و فروش بیشتر محصولات می‌شود. همچنین ناشران اظهار داشتند که در برنامه انتشارات خود سعی دارند موضوعات گسترده و متنوع را پوشش دهند. نتایج پژوهش‌های دیگری (آزاد و اباذری، ۱۳۸۹؛ رزازی، ۱۳۶۷؛ پانواو، ۲۰۲۳؛ کان، ۲۰۲۳؛ شاهین، ۲۰۱۲؛ پانواو و میشلدس، ۲۰۱۰) نیز بر رشد قالب‌های ادبی غیرداستانی در سال‌های اخیر دلالت دارد.

در فاصله‌های زمانی ۱۳۹۴-۱۳۸۳ و ۱۳۹۵-۱۴۰۰ با توجه به شرایط جامعه در خصوص رشد فناوری‌ها و تسری آن در فعالیت‌های زندگی روزمره، مشاهده می‌شود کتاب‌های علمی نسبت به دهه‌های قبلی مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. انتشار کتاب‌های اخلاقی و تربیتی و روانشناسی و کتاب‌های مرجع نیز نسبت به دوره‌های زمانی گذشته رشد بیشتری داشته‌اند. همسو با نتایج پژوهش حاضر، اخباری آزاد و اباذری (۱۳۸۹) نیز نشان دادند روند ترجمه کتاب در قالب کتاب غیرداستانی از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۴ با روند رو به رشد چشمگیری روبرو بوده است. توجه به موضوع‌های اشاره شده طبق اظهارات ناشران نشان از توجه به مسائل آموزشی و نیازهای مخاطب است. در این راستا، کان (۲۰۲۳) و شاهین (۲۰۱۲) نیز نشان دادند که در سال‌های اخیر، فرایند رشد فناوری‌ها تأثیر زیادی بر روند نشر آثار علمی برای کودکان داشته است. همچنین در این دوره، ناشران کتاب‌هایی بیشتری در حوزه جغرافیا و تاریخ، هنر، سرگرمی و کاردستی، زندگی‌نامه و داستان‌های تخیلی منتشر کرده‌اند. در دهه ۱۳۶۹-۱۳۵۸ شرایط اجتماعی جامعه و اقتضائات جامعه (جنگ ایران و عراق) باعث شده فعالیت‌های فرهنگی از جمله فعالیت ناشران روند رو به رشدی نداشته باشد و ناشران برای نشر کتاب سرمایه‌گذاری کمتری داشته باشند، این روند در دهه‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۰ و ۱۳۹۴-۱۳۸۳ نیز مشاهده می‌شود.

همان‌طور که داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهد، انتشار کتاب‌های مذهبی در هر چهار دهه از فراوانی بالایی برخوردار است و این امر نشان‌دهنده آن است که شرایط مذهبی جامعه بر اولویت‌های انتشاراتی اثرگذار بوده است. نتایج بسیاری از پژوهش‌های مرور شده، از جمله آوارز آرلانو و همکاران (۲۰۲۳) در آمریکای لاتین، پانواو (۲۰۲۳) در یونان، شاهین (۲۰۱۲) در ترکیه و چاترچی (۲۰۱۲) در عصر رمانیسم بر تأثیر عمیق اندیشه‌های مذهبی بر نشر ادبیات کودکان، به ویژه در برهه‌های خاص زمانی دلالت داشته‌اند.

به طور کلی، در دوران مورد مطالعه، در انتشار کتاب‌های تخیلی، داستان‌های حیوانات، هنر، سرگرمی و کاردستی و افسانه‌های عامیانه روند رو به رشدی مشاهده شده است که ناشران مهمترین دلیل آن را علاقه مخاطبان دانسته‌اند. موران (۲۰۲۲) و شاهین (۲۰۱۲) نیز به رشد مجدد کتاب‌های تخیلی به دلیل اقبال عمومی مخاطبان اشاره می‌کنند. همسو با یافته‌های پژوهش حاضر، سپهر و میکائیل‌زاده (۱۳۹۳) در تحلیل یافته‌های خود به نقش مخاطبان و علائق آنها در تصمیم ناشران برای انتشار در حوزه کودک و نوجوان تأکید داشته‌اند. از بعد ارتباط، به عنوان یک عامل مداخله‌گر در روند نشر کتاب کودک، ناشران بیان کردند ارتباط مستقیم با مخاطب می‌تواند نقش مهمی در شناسایی نیاز مخاطب داشته باشد. علاوه بر آن، ناشران اظهار داشتند که مسائل فرهنگی، تربیتی و آموزشی جامعه، نیاز بازار و مسائل و مشکلات ناشران همواره در انتخاب موضوع کتاب برای نشر نقش داشته است. یافته‌ها نشان می‌دهد نشر کتاب‌های علمی در دهه ۱۳۹۴-۱۳۸۳ و ۱۳۹۵-۱۴۰۰ روند رو به رشدی داشته است. همچنین

انتشار کتاب‌های مرجع در دهه اخیر نسبت به دو دهه قبل افزایش چشمگیر داشته است که نشان از توجه ناشران به انتشار این‌گونه کتاب‌هاست. به نظر می‌رسد اگرچه خط‌مشی مکتوبی برای نشر قالب‌های ادبی کودک و نوجوان در میان ناشران ایرانی وجود ندارد؛ اما به صورت ضمنی، تحت تأثیر عوامل علمی شناسایی شده در پژوهش حاضر و عوامل مداخله‌گر سیاست‌گذاری می‌شود.

نتیجه‌گیری

از آنجا که نتایج پژوهش حاضر شمایی از وضعیت نشر کتاب‌های کودک و نوجوان و عوامل مؤثر در انتخاب موضوع را نشان می‌دهد، ناشران بر اساس ابعاد شناسایی شده و روند نشر در طی ۴۰ سال گذشته می‌توانند در مورد آینده نشر کودک برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری نمایند و احتمالاً در خط‌مشی نشر بازنگری داشته باشند. در پژوهش حاضر مشخص شد گرایش‌های موضوعی ناشران بیشتر معطوف انتشار آثاری در حوزه شعر و داستان است و نسبت به انتشار کتاب در حوزه‌های غیرداستانی و علمی کمتر توجه شده است، در حالی که مرور نوشته‌ها نشان داد در سال‌های اخیر انتشار منابع غیرداستانی به ویژه با ظهور فناوری قوت و تنوع گرفته است. پیشنهاد می‌شود ناشران بر اساس خلأهای موضوعی شناسایی شده در پژوهش حاضر، انتشار کتاب در حوزه‌های موضوعی مختلف را در خط‌مشی انتشاراتی خود بگنجانند. همچنین، برای مقابله با چالش‌های شناسایی شده در پژوهش حاضر که شامل ابعاد سازمانی، اقتصادی، مؤلف و تعامل و زیرمقوله‌های آن است، با همراهی نهادهای مرتبط همچون وزارت ارشاد برنامه‌ریزی نمایند. با توجه به محدودیت‌ها و چالش‌های شناسایی شده، متولیان امر، مانند وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی حمایت بیشتری از ناشران کودک و نوجوان داشته باشند تا با حل برخی از مشکلات مالی، شناسایی و حمایت از مؤلفان کتاب‌های کودکان، به ویژه نویسندگان قالب‌های ادبی غیرداستانی و علمی ناشران را تشویق به سرمایه‌گذاری برای تولید کتاب‌هایی با تنوع موضوعی بیشتر، به ویژه در حوزه‌هایی که کمبود اثر وجود دارد، نمایند.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه الزهراء (س) به خاطر حمایت حمایت معنوی و همکاری در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- اخباری آزاد، مینا و ابادری، زهرا (۱۳۸۹). رابطه میان سال نشر و قالب‌های ادبی در کتاب‌های اروپایی کودک و نوجوان ترجمه شده به فارسی در دهه اول قرن بیست و یکم. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۶(۴)، ۱۰۵-۱۲۷.
- ازکیا، مصطفی، ایمانی جاجرمی، حسین و فرضی‌زاده میاندهی، زهرا (۱۳۹۰). *روش‌های کاربردی تحقیق: کاربرد نظریه بنیانی (جلد دوم)*. تهران: کیهان.
- رزازی، مریم (۱۳۸۷). *نگاهی اجمالی به وضعیت ادبیات کودک و نوجوان در ۳۰ سال پس از انقلاب*. کتاب ماه کودک و نوجوان، ۱۳۶، ۹۴-۱۰۵.
- رضاییان، علی (۱۳۷۸). *مبانی سازمان و مدیریت*. تهران: مطالعه و تدوین کتب درسی علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- جلالی دیزجی، علی، خادمی حسن‌پور، حمدالله و گلینی مقدم، گلنسا (۱۳۹۹). *گرایش‌های موضوعی مطالعه غیردرسی اعضای کتابخانه‌های عمومی مناطق ۱۸ و ۱۹ تهران*. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰(۱)، ۳۰۷-۲۸۲.
- سپهر، فرشته و میکائیل‌زاده، فرشته (۱۳۹۳). *مشکلات نشر نمایشنامه برای کودکان و نوجوانان: دیدگاه صنعت نشر*. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۵(۱)، ۱۱۰-۱۳۳.
- طاهری لطفی، میترا (۱۳۷۵). *بررسی وضعیت کتاب‌های کودکان و نوجوانان ۱۳۵۷-۱۳۷۱*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران. تهران.
- طوفانی اصل، وحید (۱۳۶۹). *مقایسه کمی انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در دوره‌های ۱۳۴۵-۱۳۵۱، ۱۳۵۸-۱۳۶۷*.
- پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران. تهران.
- عبدلی، مهشید (۱۳۷۸). *بررسی وضعیت کتاب‌های داستانی کودکان در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۷۴*. کتاب، ۱۰(۲)، ۱۰۱-۱۱۱.

عبدلی، مهشید (۱۳۸۴). گرایش‌های موضوعی کتاب‌های داستانی کودکان. کتاب، ۱۵ (۲)، ۱۱۴-۱۰۷.

غیبی‌زاده، آزاده (۱۳۸۶). بررسی گرایش‌های موضوعی کتاب‌های اطلاعاتی کودکان و نوجوانان طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳۹ (۳)، ۱۸۰-۱۶۷.

کرسول، دبلیو و جان دبلیو (۱۳۹۳). طرح پژوهش: رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی. ترجمه علیرضا کیامنش و مریم دانای طوسی. جهاد دانشگاهی، واحد علامه طباطبائی.

مرکز نشر (لندن) و یونسکو (۱۳۸۴). آموزش مدیریت نشر. ترجمه بهرام معلمی. تهران: جهان کتاب.

رزازی، مریم (۱۳۸۷). نگاهی اجمالی به وضعیت ادبیات کودک و نوجوان در ۳۰ سال پس از انقلاب. کتاب ماه کودک و نوجوان، ۱۳۶، ۱۰۵-۹۴.

References

- Akhbari-azad, M. & Abazari, Z. (2011). Relationship between Publication Date and Literature Templates in European Books for Children and Adolescents Translated into Persian in the First Decade of 21st Century. *Journal of Research on Information Science and Public Libraries*, 16(4), 105-127
- Alvarez-Arellano, L., Rubio-Torres, C., Bianchi-Bustos, M. E., & Herrera-Santillán, D. (2023). Children's literature in Latin America today: a historical perspective. In R. J. Tierney, F. Rizvi, & K. Ercikan (Eds.), *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)* (pp. 644-661). Oxford: Elsevier.
- Chatterjee, R. (2012). Children's Literature. In *The Encyclopedia of Romantic Literature* (pp. 1-8): Wiley Online Library.
- Kan, W. (2023). Discovered and reconstructed: a perspective of Chinese children's literature over the last 100 years. In R. J. Tierney, F. Rizvi, & K. Ercikan (Eds.), *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)* (pp. 662-671). Oxford: Elsevier.
- Moran, M. J. (2022). Developments in Fiction for Children. In K. Coats, D. Stevenson, & V. Yenika-Agbaw (Eds.), *A Companion to Children's Literature* (pp. 72-83): John Wiley & Sons Ltd.
- Panaou, P. (2023). Children's literature in Greece and Cyprus. In R. J. Tierney, F. Rizvi, & K. Ercikan (Eds.), *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)* (pp. 672-677). Oxford: Elsevier.
- Panaou, P., & Michaelides, F. (2010). Greek-Cypriots children' literature: A small literature and the challenges it faces in the big world of globalized publishing for children. Paper presented at the 32nd *IBBY World Congress*, Santiago de Compostela.
- Sahin, G. G. (2012). Children's literature, children's journalism and magazine publishing in Turkish Republic (the Period Between 1923-1940). *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 1658-1663. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.357>
- Tunnell, M. O., & Jacobs, J. S. (2013). The origins and history of American children's literature. *The Reading Teacher*, 67(2), 80-86. <https://doi.org/10.1002/TRTR.1201>